

John Keane

DIKTATURA IN ZATON PARLAMENTA*

Teorija politične suverenosti Carla Schmitta

Doba liberalizma

Predstavniška skupščina oz. parlament, kot se najpogosteje imenuje, je ena najstarejših, najbolj običajnih in — za socialistično tradicijo — najbolj kontroverznih demokratičnih institucij. Zagotovo nezaupanja v parlament ne nahajamo le v socialistični tradiciji. Moderna zgodovina parlamenta — temeljnega političnega simbola mirnega kompromisa in tihega sporazuma — je polna konfliktnih pričakovanj, grenkih nasprotovanj, nemoči in odkritega nasilja. Te težnje so nekako dosegle svoj vrh v prvih desetletjih tega stoletja. Po boljševiski revoluciji in hudih političnih krizah po prvi svetovni vojni, razmahu sindikalizma in fašizma je kazalo, da ima parlament le malo oz. nobene prihodnosti. To obdobje ni bilo priča le prvih večjih uspešnih poskusov odpravljanja parlamentarnih vlad v socialističnem in fašističnem gibanju, ampak tudi velike izgube zaupanja v duha parlamentarizma med njegovimi glavnimi zagovorniki, od katerih so mnogi javno obžalovali pojemajočo legitimnost in učinkovitost predstavniških skupščin.¹

Carl Schmitt — njegovi politični spisi so zunaj njegove domovine Nemčije le malo znani — je bil v tem obdobju nedvomno najprodornejši in najbolj kontroverzen kritik parlamenta. Njegovo zavračanje parlamentarizma zastavlja temeljna politična vprašanja, ki se nanašajo na suverenost, diktaturo in prihodnost parlamenta — to je na izrazito sodobna vprašanja. Že zaradi tega zaslužijo njegovi spisi o parlamentu ponoven razmislek, brez izrazito osebnih in pogosto sovražnih reakcij, ki jih danes običajno zbuja v Zahodni Nemčiji.²

* Razširjeno besedilo predavanja, ki ga je imel avtor 15. aprila 1987 v Ljubljani na povabilo Inštituta za marksistične študije ZRC SAZU.

¹ Med najbolj znano tovrstno literaturo iz prve četrtine tega stoletja sodijo M. Ostrogorski, *Democracy and the Organisation of Political Parties* (London, 1902); Sidney Low, *The Governance of England* (London, 1904), zlasti poglavji 4–5; James Bryce, *Modern Democracies* (London, 1921); Harold J. Laski, *The Foundations of Sovereignty and Other Essays* (London, 1921).

² Pričujoči esej se ukvarja le s Schmittovimi splošnimi trditvami o krizi parlamenta v 20. stoletju. Zaradi pomanjkanja prostora in relevantnosti za sodobnost ne odkriva, kako so na Schmittovo zavračanje parlamenta vplivali dogodki, značilni za tedanje Nemčijo: propad wilhelmskega reda, vojna in vojaški poraz, panična reakcija na boljševisko revolucijo, sveti

Schmitt vmešča svojo kritiko parlamenta v širši okvir presojanja vpliva liberalizma na politiko devetnajstega stoletja. Po njegovem mnenju je za moderni liberalizem bistven njegov močni odpor do državne oblasti. Liberalizem je v svojem boju proti skrivni moči absolutističnih držav razvil izrazito odklonilno, nezaupljivo stališče do politične moči, ni pa opredelil lastnih pozitivnih političnih stališč. Liberalizem priznava potrebo po državni in vladni oblasti — primerno porazdeljeno med ločene zakonodajne, izvršilne in pravne veje — a le toliko, kolikor služi povečevanju svobode posameznika v okviru civilne družbe. Zato liberali vsako preokaračitev jasno omejenih pooblastil političnih voditeljev označijo kot tiranijo, *eo ipso* kot zlo in krivico.

Schmitt ne upošteva ugovora, da je liberalistične individualistične mislece od Hobbesa do Benthama, Guizota in Mohla pogosto gnala sila njihovega liberalističnega individualizma, da so podpirali stroge državne ukrepe pri notranjih zadevah, kolonizaciji ali vojaških osvajanjih.³ Namesto tega poudarja, da je osrednja preokupacija liberalizma zaščita posameznikovih pravic do lastnine in svobode govora. Liberalna shema predpostavlja, da svobodno tekmovanje med svobodno govorečimi in posedujočimi državljani v okviru civilne družbe nevtiralizira državno oblast in jo naredi skoraj odvečno. V nasprotju s pojmom politično vsiljene enotnosti in ravnotežja njegovih absolutističnih predhodnikov gleda liberalizem na socialno in politično ravnovesje kot na posledico *odsotnosti* politične regulacije — kot na učinek »večnega tekmovanja in večne diskusije«.⁴

Iz te perspektive gleda Schmitt na parlament kot na ključni liberalistični mehanizem za zagotavljanje ravnovesja med državo in civilno družbo.⁵ Parlament naj bi odprto, pravično in po mirni poti odpravljal razlike med izraženimi mnenji v civilni družbi. Prav tako naj bi državni aparat in njegove vladne izvršilne organe podredil procesom pazljivega pretresanja in zakonitosti. Parlament je stičišče med civilno družbo in državo, porok nenasilne in spontane družbene in politične harmonije. »Bistvo liberalizma je pogajanje, previden polkorak in upanju, da je dokončni spor, odločilni krvavi spopad mogoče spremeniti v parlamentarno debato, ki omogoča, da z nikoli končano diskusijo za zmeraj odložimo odločitev.«⁶ »Osnovni principi« parlamenta so odprtost in diskusija. Razlike med nasprotujočimi si interesi kakor tudi sama pogajanja in kompromis po Schmittovi strogi definiciji niso specifično parlamentarne značilnosti; takšne značilnosti so na primer jasno vidne v zasebnih srečanjih med direktorji podjetij in predstavniki političnih strank ali sindikatov in na

delavcev in vojakov, versajska pogodba, permanentna nestabilnost weimarske republike. Prav tako se ta esej ne ukvarja z vprašanji, ki zadevajo prispevek Schmittovih spisov k destabilizaciji weimarske republike, kakor tudi ne z obsegom njegovega sodelovanja z nacisti ali z njegovo genialno — in podlo — sposobnostjo ravnati kot politični kameleon, saj je svoje pisanje prilagajal dobesedno tako, da je ustrezalo spreminjajočim se družbenim in političnim okoliščinam. Ta vprašanja so obravnavana v »Carl Schmitt in Gespräch mit Dieter Groh und Klaus Figgel«, v Piet Tommissen (ed.), *Over en in Zake Carl Schmitt* (Bruselj, 1975); Hans Barion et al., *Epirrhosis: Festgabe für Carl Schmitt*, 2 vol. (Berlin, 1968); Joseph W. Bendersky, *Carl Schmitt: Theorist for the Reich* (Princeton, 1983); Georg Schwab, *The Challenge of the Exception, An Introduction to the Political Ideas of Carl Schmitt between 1921 and 1936* (Berlin 1970); Jürgen Habermas, »Sovereignty and the Führerdemokratie«, *Times Literary Supplement*, 26. september 1986, str. 1053—4.

³ Glej moje delo »Despotism and Democracy: The Late Eighteen Century Origins of the Distinction Between Civil Society and the State«, v John Keane (ed.), *The Rediscovery of Civil Society* (London 1987); in klasično interpretacijo C. B. Macphersona, *The Political Theory of Possessive Individualism* (Oxford, 1962).

⁴ *Der Begriff des Politischen* (München 1932), str. 58; cf. *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus* (Berlin, 1926), str. 51—2, in Schmittova interpretacija definicije buržoazije (podal jo je španski konservativec Donoso Cortes) kot *una clase discutidora* (»razpravljajoči razred«) v *Politische Theologie*, str. 59 sl.

⁵ *Die geistesgeschichtliche Lage*, str. 50—52.

⁶ *Politische Theologie*, str. 63.

diplomatskih konferencah. Odrpta parlamentarna diskusija je bistveno drugačna. Temelji na skupni privrženosti načelnim argumentom in protiargumentom. Predpostavlja pripravljenost, da nas prepriča mnenje drugega, torej nezavezanost lojalnosti partikularnemu in sebičnim interesom. »Diskusija pomeni izmenjavo mnenj, njen namen je z argumenti prepričati nasprotnike o resničnosti ali pravičnosti nečesa oziroma dopustiti samim sebi, da smo prepričani o nečem resničnem ali pravičnem.«⁷

To obliko odrpte in načelne diskusije naj bi omogočila različna parlamentarna določila; mednje sodijo neomejeni parlamentarni postopki, pravica do svobodnega govora in pravna imuniteta poslancev kot tudi njihova neodvisnost od navodil stranke ali volivcev in zavezanost izključno njihovim lastnim načelom vesti (kot v 21. členu weimarske ustave). Tovrstna parlamentarna ureditev zagotavlja, da se mnenja ne oblikujejo s hrupnimi prerekanji med nasprotujočimi si interesi, marveč z neovirano izmenjavo utemeljenih argumentov. V parlamentu naj bi se o vsaki tematiki razpravljalo, pogajalo in sklenilo dogovor v procesu mirnega in odrptega posvetovanja. Schmitt pravi, da Benthamova ugotovitev — da se v »parlamentu srečujejo ideje, stik med idejami pa kreše iskre in vodi k razjasnitvi«⁸ — pravilno povzema liberalni parlamentarni princip. Po tem mnenju zakonodajalci skupaj pošteno in odkrito iščejo resnico. Politična resnica, ki se kristalizira v univerzalnih normah in splošno veljavnih obveznih zakonih, ne sestoji niti iz odkritja transcendentalnih norm niti iz slepih kompromisov med dogmatiki, ki branijo svoje sebične interese. Je bolj funkcija neomejevanega tekmovanja med svobodno izraženimi mnenji v zakonodajni skupščini. V tem smislu je liberalna parlamentarna vlada — v nasprotju s svojimi absolutističnimi predhodnicami vidna vlada. Vladanje se izvaja z odkritim in načelnim dogovarjanjem, o katerem odkrito poroča svobodni tisk. Člani parlamenta so izpostavljeni budnemu pogledu in pozornim ušesom državljanov, ki jim dostop do svobodnega tiska (tukaj Schmitt pritegne osrednjo temo Guizotove *Histoire des origines du gouvernement représentatif en Europe*) omogoča, da ugotavljajo resničnost stvari in jo posredujejo svojim parlamentarnim predstavnikom.⁹

Duhovna kriza parlamenta

Schmittov opis liberalne dobe parlamentarizma devetnajstega stoletja je videti skop in preveč poenostavljen. Vendar pa služi globljemu namenu predstavitve in zagovarjanja njegove trditve, da je parlament dvajsetega stoletja v resni krizi. Po njegovem mnenju klasični liberalni parlament s svojimi ideali propada v neznamen preostanek parlamenta brez idealov. Ta proces je mogoče primerjati s počasnim izginevanjem monarhije. Kot je vse večja kritičnost in odkrito zavračanje monarhičnih načel kraljevanja in časti naznanjalo konec obdobja evropskih monarhij, tako propad legitimnosti parlamentarnih idealov naznanja, da je parlamentu odbila ura, pa čeprav životari še naprej tako kot monarhija, kot pohabljen in izpraznjen lik iz preteklosti.

Za izgubo realnosti in duhovno krizo parlamenta je simptomatično militantno zavračanje parlamentarnih institucij od strani komunistov, fašistov in anarhosindikalistov.¹⁰ Celó pri njegovih najbolj zvestih zagovornikih so stari

⁷ *Die geistesgeschichtliche Lage*, str. 9.

⁸ *Ibid.*, str. 12.

⁹ *Ibid.*, str. 43—44.

¹⁰ *Ibid.*, str. 63—77.

intelektualni argumenti izgubili svojo moč. Videti so čedalje bolj zastareli in idealistični. Namesto njih se v korist parlamenta navaja povsem pragmatične razloge. V primerjavi z nepreskušanim in tveganim — na primer z eksperimenti v neposredni demokraciji — velja za parlament, da zagotavlja najnujnejši politični red in vladno kontinuiteto; ali pa se parlament podpira iz enako pragmatičnih razlogov (ki so jih v Schmittovem času ubesedili Max Weber, Hugo Preuss in drugi¹¹), da v osnovi funkcionira kot sredstvo za predstavitev in izbiranje kompetentnega političnega vodstva — kot poskusni poligon za bodoči politični razred. Schmitt sodi, da je takšna pragmatična obramba parlamenta šibka in neprepričljiva, saj se ji ne posreči razložiti bistvenih principov, na katerih sloni parlament. Razločevanje med bistvenimi principi in pragmatičnimi razlogi je temeljno za Schmittovo trditev, da je sodobni parlament v globoki duhovni krizi: »Parlamentarizem sestoji danes iz metode vladanja in iz političnega sistema. Uporaben je tako kot vse drugo, kar obstaja in zadovoljivo funkcionira, nič bolj in nič manj. Zelo pomembno je, da še dandanes funkcionira bolje od drugih nepreskušanih metod in da bi lahkomišeln eksperimenti ogrozili minimum reda, ki se ga danes dejansko vzdržuje. Vsaka razumna oseba bi priznala takšne argumente. Toda v razpravljanju o principih nimajo nobene teže.«¹²

Ta duhovna kriza ima več vzrokov. Med najodločilnejšimi je naraščajoči vpliv demokracije. Schmitt poudarja, da boj za večjo politično demokracijo sili vlade, da širijo svoj domet in svojo moč, da bi zadovoljile naraščajoče socialne zahteve. Težnja devetnajstega stoletja po neintervencionistični liberalni ustavni državi je s tem obrnjena na glavo. S tem ko boj za demokracijo povečuje strateško pomembnost moči države, se norčuje tudi iz starih parlamentarnih načel. Množična demokracija in še posebno naraščanje kompetitivne politike strank, ki jo spremlja, uničijo odprta parlamentarna posvetovanja.

Schmittova analiza te težnje slabo prikriva njegovo zavračanje strankarske politike; to je bilo dobro znano in temu stališču se ni nikoli odrekel. Množice so podvržene stalni kanonadi strankarskih kampanj, ki uporabljajo propagando, prilagojeno strastem volivcev in njihovim trenutnim interesom, da bi z njimi lahko bolje manipulirale in jih bolj obvladovale. Stranke »ustvarjajo volilno propagando, obdelujejo množice in diktirajo javno mnenje«.¹³ Volitve postanejo plebiscitarno tekmovanje med posameznimi interesi, »pimensko preverjanje /roll-call/ pripravljenih strank vojsk«.¹⁴ Plima organizirane strankarske dominacije v volilni areni se seveda prenese v parlament in ta postane osnovni cilj strogo discipliniranih strankarskih mehanizmov v boju za novo, sproščeno množico volivcev.¹⁵ Okvir za neodvisna pogajanja in racionalno usklajevanje mnenj med člani parlamenta je razbit. V kontekstu, v katerem imajo udeleženci, še preden se začne diskusija, svoja dokončna stališča, je vladanje z odprto razpravo preprosto nemogoče. Parlament je prenasičen s strankarskimi manevri in nesmiselnimi in banalnimi debatami. Duši ga obstrukcijska taktika in njegovi radikalni (razredni) nasprotniki zlorabljajo parlamentarne privilegije; njim je osnovni cilj izigrati parlament za svoje lastne specifične ekonomske in strankarsko-politične cilje. To ogroža uravnoteževalno

¹¹ *Ibid.*, str. 6–7. Glej na primer Max Weber, »Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland«, v Johannes Winkelmann (ed.), *Max Weber, Gesammelte Politische Schriften* (Tübingen, 1980), str. 353 sl.

¹² *Die geistengeschichtliche Lage*, str. 7; cf. *ibid.*, str. 62.

¹³ *Ibid.*, str. 30.

¹⁴ *Der Hüter der Verfassung* (Tübingen, 1931), str. 86–87.

¹⁵ *Die geistengeschichtliche Lage*, str. 8.

vlogo parlamenta. V Schmittovih očeh je liberalne parlamente devetnajstega stoletja — ti so običajno zagovarjali tedanje obstoječe ustave — ogrožala dominacija izvršilne oblasti. Nasprotno pa parlamenti dvajsetega stoletja, tem dominira strankarska politika, ki samo sebe hromi, ogrožajo ustavno ureditev in enotnost države. In z zatonom parlamenta je država na poti, da se izrodi v »negotovo koalicijo *Parteienstaat*«. ¹⁶

Korozivni učinki demokracije nikakor ne prizanašajo osnovnim parlamentarnim principom odprtosti in diskusije. Po značilni Schmittovi interpretaciji je hibridni pojem parlamentarna demokracija protisloven in samoomejujoč, saj so si osnovni principi liberalnega parlamentarizma in demokracija med seboj v temeljnem nasprotju.

Protislovje med parlamentom in demokracijo je ostalo v času, ko je bil liberalizem na višku in sta oba pojava hkrati pridobivala pomen, neopaženo. Ob čedalje večji demokraciji pa je postalo jasno, da so demokratična načela v nasprotju z vladanjem, ki ga omejuje neomejeno diskutiranje. Demokracija temelji na načelu izključitve (tukaj se Schmitt opira na en vidik Aristotelove definicije demokracije ¹⁷). To določa, da so, čeprav so si vse osebe enake, nekateri gotovo bolj enaki od drugih; to pa pomeni, da so le enaki, ne pa tudi neenaki, vredni, da se jih obravnava enako. Na tem demokratičnem načelu temelji praksa splošnih in enakopravnih volitev med državljani, kakor tudi poskusi — vidni v boljševisizmu, fašizmu in drugih oblikah diktatur ¹⁸ — odvzeti ustavne pravice neenakim, saj bi njihov sprejem med državljane porušil občutek enakosti in homogenosti, ki je za demokracijo tako bistven. »Demokracija prikazuje svojo politično moč s tem, da zna odstraniti ali držati proč od sebe tisto, kar ji je tuje in neenako in ogroža njeno homogenost.« ¹⁹

Demokratično načelo enakosti med enakimi tudi predpostavlja, da je volja državljanov suverena in da so ti državljani sposobni izražati enotno mnenje — splošno voljo, o zadevah splošnega političnega pomena. Za demokracijo je bistven argument (pri tem se Schmitt opira na Rousseaujevo delo *Du contrat social*), da je resnična volja preglasovane manjšine dejansko identična s splošno voljo, kot je izražena v volji večine in ko je izražena v njej. ²⁰ Demokracija torej načeloma predpostavlja, da bo politična harmonija zavladala, ko bo oblast izhajala od tistih, nad katerimi se izvaja, to je, ko bo pravica nadzorovanja zaupana tistim, ki morajo biti nadzorovani.

Te demokratične ideje o enakosti in enotnosti imajo nadvse subverzivne implikacije za liberalni parlamentarizem. Značilna želja demokracije po homogenosti in (omejeni) enakosti očitno nasprotuje liberalnemu parlamentarnemu poudarjanju (izvorne) raznolikosti družbenih interesov in s tem verjetnih na-

¹⁶ *Der Hüter der Verfassung*, str. 88.

¹⁷ Aristotel, *Politics* (1280 a): »V demokracijah ... naj bi pravica pomenila enakost. Zares pomeni enakost — ampak enakost za tiste, ki so enaki, in ne za vse.«

¹⁸ *Die geistengeschichtliche Lage*, str. 22, 37, 41.

¹⁹ *Ibid.*, str. 14. Schmitt pojasnjuje to stališče s primerom, da britanski imperij trem četrtinam svojih podanikov ni priznal državljanskih pravic: »Ali temelji britanski imperij na splošni in enaki volilni pravici vseh prebivalcev? Na tem temelju bi ne preživel niti enega tedna; obarvani bi s svojo pošastno večino preglasovali belce. A kljub temu je britanski imperij demokracija.« Ta pasus delno razkriva tudi Schmittovo značilno hrepenenje po etnično čisti in suvereni državi, osnovani na načelu *Führerdemokratie*; glej Jürgen Habermas, »Sovereignty and the *Führerdemokratie*«.

²⁰ Oziroma, kot bi dodal Schmitt, kot jo izražajo domnevni nosilci splošne volje. Ker demokratično načelo soglasja v množičnih političnih organizacijah ne more postati otipljivo dejstvo, trdi Schmitt, je težnja demokracije proizvajati jakobinske programe »ljudske vzgoje« s ciljem pravilno usmeriti državljane, tako da lahko prepoznajo svojo lastno avtentično voljo v volji svojih voditeljev (*ibid.*, str. 36–7). Ta notranja povezava med demokracijo in jakobinstvom poudarja značilno Schmittovo (prikrito fašistično) obravnavanje boljševisma, fašizma in drugih oblik diktatur kot demokratičnih vladavin (*ibid.*, str. 22, 37, 41).

sprotovanj in neskladnosti med državljani in njihovimi predstavniki. Manj očitno pa demokracija nasprotuje parlamentu kot nepotrebni in zastareli instituciji. (Schmitt je to točko uperil zlasti zoper weimarsko ustavo, saj je ta po njegovem mnenju vsebovala nasprotujočo mešanico argumentov za liberalna in demokratična načela, za Reichstag in Reichspresidenta.) Po Schmittu demokratična ideja predpostavlja, da pripada končni privilegij določanja in spreminjanja zakonov skupščini državljanov in ne parlamentarnim predstavnikom. Nadalje predpostavlja demokracija možnost identificiranja vladanih in vladajočih, tistih, ki ukazujejo, in onih, ki ubogajo.²¹ Ta podmena postane še posebno očitna v krizni situaciji, ko naj bi v skladu z demokratičnim načelom suverena ljudska volja zavladatale na glede na ustavni okvir ali odločitve parlamentarnih predstavnikov. Od te zahteve do protiparlamentarnega sklepa je le majhen korak: ker država more in mora postati identična z ljudsko voljo (s sredstvi, kot so volitve in referendum), postane institucionalno ločevanje države in civilne družbe — kot tudi uravnoteževalna vloga parlamenta — odvečno. Za demokracijo je nedeljena državna oblast naravna in zdrava posledica rasti aktivnega državljanstva med enakimi; uniči protipolitične upe klasičnega parlamentarnega liberalizma.

Totalna država

Vedno večje zmage demokracije nad parlamentarnim liberalizmom krepijo Schmittovo prepričanje, da se doba parlamenta končuje. Kot odgovor na družbene zahteve začne država pod pritiskom naraščajoče zahteve po večji demokraciji vsrkavati civilno družbo v svoje birokratske strukture. Klasično liberalno ločevanje države in civilne družbe je uničeno, nadomesti ga totalna država.²²

Ta argument je v več pogledih malo prepričljiv. Schmittova trditev, da obstaja simbiotična zveza med demokratičnimi načeli in totalno državno oblastjo, je zelo sporna.²³ Njegova teza, da demokratizacija spodbuja rast totalne

²¹ Primerjaj Jean Jacques Rousseau, *Du contrat social*, knjiga III, poglavje XV, v Roger D. Masters (ed.), *On the Social Contract* (New York, 1978, str. 102: »Iz istega razloga kot suverenosti ni mogoče zastopati, se je tudi ne da odtujiti. V bistvu jo tvori splošna volja, (splošne?) volje pa se ne da zastopati. Je bodisi ona sama ali pa nekaj drugega, srednje možnosti ni. Odposlanci ljudstva torej niso in ne morejo biti njegovi predstavniki; zgolj njegovi agenti so. Ničesar ne morejo dokončno skleniti. Vsak zakon, ki ga ni potrdilo ljudstvo osebno, je neveljaven; ni zakon.«

²² Glej *Der Begriff des Politischen*, str. 11–13; in *Der Hüter der Verfassung*, str. 78–79. Po Schmittu pospeši pojav totalne države tudi rastoča politična energija nacionalizma. Nacionalizem poudarja zavedanje o pripadnosti politični skupnosti s skupno usodo ali identiteto, ki se razlikuje od drugih, potencialno sovražnih narodov. Schmitt je sodil, da se bo v 20. stoletju nacionalizem izkazal za politično pomembnejšega od razrednega konflikta; glej *Die geistesgeschichtliche Lage*, str. 88.

²³ Schmitt prodorno opozori na jakobinski potencial doktrine ljudske suverenosti (*ibid.*, str. 40–41). Trdi, da je ideja 19. stoletja, da vsa oblast izhaja od ljudi, inverzna in sekularizirana oblika ideje o božjem pravu: staro teološko verovanje, da vsa avtoritarna oblast prihaja od boga, je postavljeno na zemljo in zamenjano z načelom, da je imanentni izvor oblasti in avtoritete »suvereno ljudstvo«. (Schmitt je dosledno sprejel stališče, da so »vsi pomembni koncepti moderne teorije države sekularizirani teološki koncepti« (*Politische Theologie*, str. 36). Suvereno ljudstvo utegne biti občasno nesposobno dojeti, da predstavlja boga, in v tem primeru — tukaj Schmitt upošteva jakobinske implikacije popularne doktrine suverenosti — lahko prosvetljena manjšina zakonito deluje kot »začasni« nosilec ljudske oblasti in avtoritete. Ta del Schmittove teze je prepričljiv. Pa vendar podleže kritiki, ker ne upošteva veliko bolj vplivne tradicije *predstavniške demokracije*, ki je po *The Federalist Papers* velika iznajdba modernega časa. Po mnenju mislecev, kot so Madison, James Mill, J. S. Mill in Tocqueville, se v velikih političnih organizacijah ne more osebno zbrati vse ljudstvo, da bi redno odločalo o posameznih vprašanjih. Menili so, da je izvoljen odbor odgovornih državljanov življenjsko pomemben; izmed njih je potem sestavljena predstavniška vlada, ki ostaja odvisna od splošnega korpusa državljanov z mehanizmi, kot so periodične volitve, svoboda javnega združevanja in neomejena pravica javno razpravljati ter presojsati tiste, ki vladajo. Te predstavniško-demokratične teme se v več odločilnih pogledih jasno skladajo z liberalizmom (kot

države, prav tako ne zaobjame v celoti poti, po katerih demokratizacija tudi stimulira *obnavljanje* ločitve med birokratsko državo in civilno družbo.²⁴ Izraža le pomislek, da bi naraščajoči vpliv organiziranih družbenih sil v državi lahko uničil ali oslabil njeno zmožnost vladanja.²⁵

Ob tej grožnji poudarja Schmitt vznemirljive *politične* implikacije izgube identitete in neodvisnosti civilne družbe. Zlom civilne družbe v totalno državo (potencialno) uniči parlament v njegovi klasični liberalni obliki — ta postane »prazen aparat«, potisnjen v senco državne oblasti.²⁶ Zlitje civilne družbe v totalno državo prav tako (potencialno) razkroji liberalno iluzijo — tukaj Schmitt napada teorijo Otta von Gierkeja o združbah, kot tudi Figgisa, Laskija in angleške pluraliste,²⁷ iluzijo, da je država kot služabnik in porok civilne družbe le ena od mnogih asociacij. Po zaslugi nastanka totalne države se ponovno vzpostavi politična moč in to bo — kot upa Schmitt — spodbudilo zavest o osnovnem načelu politike: zmožnosti ločevanja prijatelja od sovražnika.

Na kratko, Schmitt trdi, da je svet politike pluriverzum, raznolika in nestalna tvarina družabništev zaradi lastnih interesov, spreminjajočih se taktičnih zvez, odkritih nestrinjanj in izbruhov nasilnih konfliktov. Ti specifično politični pojavi so odsev dejstva, da so človeška bitja dinamični in nevarni tvori, ki po sili razmer pogosto izvršijo peklenska dejanja.²⁸ Tisti, ki vladajo s podporo države, so prisiljeni spoznati, da se tako doma kot v tujini vedno srečujejo s tujci, neznanci, s katerimi so skrajni in nasilni konflikti možni in verjetni. Liberalna parlamentarna namera spremeniti politične nasprotnike v ekonomske tekmece in partnerje v razpravah nima v politični sferi nobenega

ga razume Schmitt). Tako misleci predstaviške demokracije kot liberalizma so se bali določene izgube svobode zaradi nedeljene arbitrarne vlade in so zatorej dvomili o načelih neomejenega vladanja večine (volilnih upravičencev) kot tudi o možnosti identifikacije med vladajočimi in vladanimi. Spričo nevarnosti nedeljene državne oblasti so tako liberali kot predstaviški demokrati v parlamentu videli nenadomestljivega posrednika med vladanimi in vladajočimi, med civilno družbo in državo. Na kratko, parlament, odprtost in javna razprava veljajo za bistvene predpogoje demokratičnega predstaviškega sistema in ne, kot trdi Schmitt (*ibid.*, str. 42), za »priročna pomagala«, ki nimajo nič skupnega z osnovnimi načeli demokracije. Glej na primer *The Federalist Papers*, eseji 9, 14, 37; J. S. Mill, *Essays upon Government*; J. S. Mill, *Representative Government*; Alexis de Tocqueville, *De la démocratie en Amérique*, 2. del, poglavje 7.

²⁴ Ta trditev je obdelana v prvem eseju: »Uvod« v John Keane (ed.) *The Rediscovery of Civil Society*; in *Public Life and Late Capitalism* (Cambridge in New York, 1984), eseja 1 in 7.

²⁵ To težnjo je opazil eden od Schmittovih sodobnikov, James Bryce, *Modern Democracies* (New York in London, 1921). Po njegovem mnenju predstaviške skupščine po malem izgubljajo svoj vpliv na organizirane zunajparlamentarne dejavnosti, ki vse bolj služijo kot oblike javnega razpravljanja in odločanja, ki konkurirajo parlamentu. Tudi Schmitt navaja to težnjo, a iz drugačnih motivov. Njegova pozornost »napadu na politično« je razvidna iz *Politische Theologie*, str. 65 in v *Die geistesgeschichtliche Lage*, str. 62, kjer citnično pripomi, da je »tisto, o čemer se dogovorijo predstavniki velikih kapitalističnih interesnih skupin v najmanjših odborih, nemara pomembnejše za vsakdanje življenje in usodo milijonov ljudi kot katerakoli politična odločitev«. Ista tema je jasno razvidna tudi iz *Römischer Katholizismus und Politische Form* (Hellerau, 1925), str. 24, kjer sta tako liberalizem kot socializem obožena, da zvajata življenje na »proces proizvodnje in porabe«, s čimer politika postane golo sredstvo za zaščito ekonomskih interesov. Gleđano retrospektivno iz konca 20. stoletja, Schmittova projekcija totalne države ni v zadostni meri upoštevala dveh nasprotnočin si teženj: vzpona totalitarnega imperija/države in, na drugem mestu, zatona suverene nacionalne države — zaradi kombinacije gospodarskih, vojaških in političnih sil, ki delujejo nad državo in pod njo (glej sugestiven esej Davida Beethama: »The Future of the Nation-State«, v Stuart Hall et al. (ed.), *The Idea of the Modern State*, London, 1984).

²⁶ *Die geistesgeschichtliche Lage*, str. 30.

²⁷ Glej Otto von Gierke, *Natural Law and the Theory of Society, 1500 do 1800*, prevedel Ernest Barker (Cambridge 1958); J. N. Figgis, *Churches in the Modern State* (London, 1913); in Harold J. Laski, *The Foundations of Sovereignty and Other Essays*.

²⁸ Schmitt odobravačo citira Vilhelma Diltheya: *Gesammelte Schriften*, tretja izdaja (Berlin, 1923), II, str. 31: »Po Machiavelliju človeštvo ni zlo po naravi. Nekaj pasusov kaže na to... Toda Machiavelli hoče predvsem povedati, da imajo človeška bitja, če se jih ne nadzoruje, nezadržno nagnjenje, da zdrsnejo iz strasti v zlo: animaličnost, nagoni, strasti, in zlasti ljubezen in strah, so jedro človeške narave. Machiavelli je neizčrpen v svojih psiholoških opazanjih igre čustev. Iz te glavne značilnosti človeške narave izvaja temeljni zakon celotnega političnega življenja.« (Navedeno v *Der Begriff des Politischen*, str. 47.)

smisla. Parlamentarne odprtosti in diskusijskih načel ni mogoče zamenjati s političnim načelom prijatelj—sovražnik. V politiki samo norci mislijo, da lahko svoje sovražnike obravnavajo kot poštene partnerje v pogovoru, kot mirne tekmece ali svetovalce s potrebo po toleranci, razumevanju in sočutju.

Tisti, ki so politično modri, upoštevajo stalno možnost prevare, zvijače in nasilnega nasprotovanja svojih nasprotnikov. Vedo, da je oborožen spopad z naprej določenimi sovražniki — poskus, da jih fizično onemogočijo ali uničijo — poslednje politično dejanje. Prav tako vedo, da naj bi bila država suverena entiteta — suverena prav v tem (tukaj Schmitt navaja Bodinovo klasično definicijo), da se od tistih, ki vladajo s podporo države, zahteva, da ob nevarnosti ali v izredni situaciji (*Ausnahmestand*) sprejemajo odločitve o tem, kaj naj bi bilo storjeno, s tem vred, kaj naj bi bilo storjeno proti državnim sovražnikom. »Suveren je tisti, ki odloča o izjemnem.«²⁹ Konkretno to pomeni, da tistim, ki vodijo politiko, pripada *ius belli*. Uživajo neomejeno pravico do določanja notranjega ali zunanjega sovražnika, kot tudi do bojevanja in uničevanja sovražnika z vsemi razpoložljivimi sredstvi državne moči. Politična moč zagotavlja njenim nosilcem strašljiv privilegij: neomejeno pravico do vodenja vojne in s tem »javno razpolaganje z življenji človeških bitij.«³⁰

Schmitt ugotavlja, da ostaja pod okriljem suverene politične oblasti prostor za neodvisne nosilce moči, kot so podjetja, cerkve, sindikati in parlamenti.³¹ Schmitt zanika, da je totalna država totalitarna. Poudarja pa, da manjše, podrejene asociacije in ustanove s parlamentom vred zakonito lahko obstajajo v totalni državi le, če ne ogrožajo obstoječega političnega reda. Totalno državo je treba razumeti kot »najvišjo entiteto, a ne zato, ker vsestransko ukazuje ali obvladuje vsa druga telesa, temveč zato, ker odloča in lahko torej znotraj sebe ovira vse druge antagonistične asociacije... Kjer obstaja, je mogoče družbene konflikte med posamezniki in družbenimi skupinami reševati tako, da prevladuje normalno stanje — red.«³²

Ta sklep jasno pokaže, da v totalni državi ni prostora za liberalno doktrino parlamentarne suverenosti. Po Schmittu se sposobnost učinkovitega delovanja v nenormalni situaciji manjša, čim večje je število tistih, ki se morajo posvetovati. Ker naj bi parlamenti presojali in odločali z okornim zborovanjem in z argumentiranim dogovarjanjem nasprotnih strani, za to pa je potrebno veliko časa, je najbolje, da je vsa politična moč strnjena v enih, učinkovitih rokah.³³ V normalnih časih parlament brez dvoma lahko še vedno zakonito razpravlja in odloča o stvareh manjšega političnega pomena. Prav tako v mirnih časih lahko funkcionira kot forum, v katerem se družbenopolitični interesi pretvarjajo v »nadstrankarsko voljo«, ta pa po drugi strani zagotavlja enotnost države in njene ustave. Toda Schmitt vztraja pri tem, da mora parlament — in vse druge podrejene institucije — kadar je normalna politična stabilnost omajana in se pokaže stiska, ubogati tiste, ki vodijo državo. V skladu s Hobbesovim

²⁹ *Politische Theologie*, str. 5: cf. Jean Bodin, *De la république*, knjiga I, poglavje 8: »V tem so vsebovane vse značilnosti suverenosti: imeti moč deliti zakone vsakemu in vsem svojim podanikom, od njih pa ne sprejeti nobenega.«

³⁰ *Der Begriff des Politischen*, str. 34.

³¹ *Der Begriff des Politischen*, str. 26—27, 35—36; cf. George Schwab, *The Challenge of the Exception*, str. 146—148.

³² »Staatsethik und pluralistischer Staat«, v *Positionen und Begriffe im Kampf mit Weimar-Genf-Versailles, 1929—1939* (Hamburg, 1940), str. 141; cf. *Der Begriff des Politischen*, str. 31.

³³ V kontekstu bolehné weimarske republike, ko je postalo vprašanje vpliva ustavnih sprememb odločilno, je Schmitt zagovarjal ta sklep v podporo *Reichspräsidenta* kot najustreznejšega interpreta in branilca ustave. Glej *Der Hüter der Verfassung* in Joseph Bendersky, *Carl Schmitt*, str. 112 sl.

»aksiomom zaščite-poslušnosti«³⁴ morajo člani parlamenta in njegovi konstituenti upoštevati, da je cena zaščite pred sovražnikom doma in v tujini brez-pogojna poslušnost suvereni državni oblasti.

Osnovna načela parlamenta?

Celo tako skopo povzeta je Schmittova kritika parlamenta impresivna in izzivalna. Zastavlja vprašanja, ki so temeljnega pomena za demokratično teorijo civilne družbe in države. Izziva nekatere osnovne postulate evropske parlamentarne tradicije. Njena odkrita obramba suverenosti političnega je oziroma bi morala biti problematična za vsakogar, ki verjame v takšne parlamentarne običaje, kot so odkrito razpravljanje in nenasilno sporazumevanje. Vendar pa Schmittovo impresivno zavračanje parlamentarizma ni prepričljivo. Hromijo ga tri odločilne slabosti, ki izhajajo iz njegove posebne — metafizične — metode analiziranja izvorov, razvoja in razkroja parlamenta.

Schmittova strategija kritike parlamentarizma je zasnovana na poskusu historiziranja parlamentarnega diskurza, na tem, da ga opazuje kot produkt liberalnih poskusov depolitiziranja modernega sveta. Na tej podlagi skuša Schmitt, metafizik, razgaliti pojave, ki so vezani na parlament, in s tem razkriti in razložiti njegovo bistvo. Fenomen parlamenta hoče demaskirati z vpraševanjem po njegovih temeljnih načelih. Vse pomembne institucije, pravi Schmitt, temeljijo na določenih značilnih ali osnovnih idejah — na tem, kar je Montesquieu imenoval načelo vladne oblike.³⁵ Ta osnovna načela institucije lahko razkrijemo s pazljivim in sistematičnim razmislekom tistega, kar je bilo o njej izrečeno in zapisano. Schmitt skuša torej določiti »poslednjo resnico o instituciji sodobnega parlamenta«³⁶ s pazljivim preučevanjem spisov njegovih najbolj vnetih zagovornikov (Burka, Benthama, Guizota, J. S. Milla), ki so živel v zlatem obdobju parlamenta. Toda osnovnih načel parlamenta, ki smo jih obravnavali zgoraj, ne smemo zamenjevati s »praktičnimi« ali njemu prirojjenimi argumenti, prav tako pa ti tudi niso nujno identični z dejanskim vsakdanjim funkcioniranjem parlamenta; v resnici se lahko parlament oddalji od svojih lastnih specifičnih načel celo do takšne mere, da prevzame obliko, ki tem načelom nasprotuje in povzroči, da postanejo *passé*.

Schmittov metafizični opis bistvenih načel parlamenta je nenavaden, če upoštevamo, da so običajno preučevali parlament po strogo empiričnih metodah — v skladu z Maillandovim zagovarjanjem »metode peš opisovanja« iz devetnajstega stoletja. Vendar pa Schmittov opis podleže preprostem, neempirističnemu ugovoru, da Schmitt ni specificiral njihovih kriterijev veljavnosti, ampak jih je *predpostavil* kot resnične. To predpostavlanje po drugi strani podleže bolj tehtnemu ugovoru, da je Schmittova metoda iskanja bistva parlamenta dejansko le ena izmed možnih metod, ki je nujno omejena in pristranska. Kot vsi drugi načini preučevanja parlamenta tudi Schmittovo strogo vpraševanje po njegovih »bistvenih principih« ni niti izčrpno niti brez pred-

³⁴ *Der Begriff des Politischen*, str. 40.

³⁵ Montesquieu, *The Spirit of the Laws* (New York in London, 1949), knjiga III, str. 19–28.

³⁶ *Die geistesgeschichtliche Lage*, str. 30; cf. *ibid.*, str. 33: »Na tem mestu nas zanimajo končni intelektualni temelji samega parlamentarizma, ne pa širjenje moči parlamenta.« Schmitt le redko obravnava podmene, ki podpirajo to stališče. En primer je mogoče najti v njegovem pogovoru z Joachimom Schickelom, *Guerillos, Partisanen, Theorie und Praxis* (München, 1970), str. 11: »Zanašam se na metodo, ki je zame edinstvena: pustim pojavom, da pridejo k meni, malo počakam, in potem razmišljam iz stvari same, kakršna pač že je, ne pa po vnaprej postavljenih kriterijih.«

sodkov. Bolj se približuje obliki idealnotipske analize (v smislu Maxa Webra). Z drugimi besedami, bolje ga je obravnavati kot poseben opis parlamenta, ki temelji na poenostavljenih konceptualnih abstrakcijah in zaradi tega selektivno, to je enostransko, preučuje in poudarja le *nekatero* od značilnosti in zagat parlamenta.³⁷

Ta (neodobravana) enostranskost Schmittove interpretacije se kaže na več načinov: prvič v njegovem očitnem neupoštevanju predliberalne zgodovine parlamenta; drugič v tem, da mu ni uspelo dojeti globokega prepada med liberalnimi načeli odprtosti in diskusije ter dejanskim funkcioniranjem parlamentov devetnajstega stoletja; in končno v njegovem slepem zavračanju možnosti, da bi se demokratično reformiralo parlament in okrepilo njegove moči v nasprotju s »totalno državo«. Ker imajo te tri slabosti velik vpliv na vprašanje, ali ima parlament pomembno mesto v sodobni teoriji države in civilne družbe ali ne, jih je vredno podrobneje preučiti.

1. Predliberalni parlamenti

Schmittovo zanemarjanje predliberalnih parlamentov preseneča, če upoštevamo njihovo vseprisotnost, njihovo bogato zgodovino in predvsem njihovo tesno povezanost s parlamenti v dobi liberalizma in pozneje. Parlamenti — ohlapno opredeljeni kot skupščine tistih, ki sprejemajo odločitve in ki se med seboj upoštevajo kot formalno enakovredne po statusu, njihova avtoriteta članov parlamenta pa temelji na privilegiju, da predstavljajo širšo politično skupnost — so se spočetka razvijali v ozračju velikih napetosti med javno močjo fevdalnih monarhov in skupino privatnih interesov stanov plemstva, klera, kmetov in meščanov. Dualizem med monarhi in stanovi — ki se ni razvil nikjer drugje na svetu in je bil v zgodnjem novem veku predhodnik polarnosti države in civilne družbe — je temelj za razumevanje izvorov evropskih parlamentarnih skupščin.³⁸

Daleč od tega, da bi jih pred obdobjem modernega liberalizma v Evropi ne poznali — tako mnenje s svojim molkom ustvarja Schmitt — so se parlamentarne skupščine pojavile ob koncu dvanajstega stoletja in od tedaj cvetele povsod po Britanskem otočju in celinski Evropi zahodno od Rusije in na Balkanu.³⁹ Parlamenti so nadomestili tradicionalne srednjeveške skupščine (kakršna je bila na primer nemška *Woftage* ali angleška *witenagemots*), ki so delovale večinoma kot ohlapno organizirana, naključna posvetovalna telesa, ki jih je sklical monarh, da bi slišal njihov nasvet ali mnenje ali da bi med podaniki

³⁷ Glej Max Weber, *The Methodology of the Social Sciences*, uredila Edward A. Shils in Henry A. Finch (New York, 1949), str. 110, 173, 150, in moje *Public Life and Late Capitalism*, str. 30–69. Schmittovo enostransko predstavljanje parlamentarnih načel — njegovo pretirano poudarjanje »literarnega videza stvari« — je na drugačen način označil Richard Thoma, »Zur Ideologie des Parlamentarismus und der Diktatur«, *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, 53, (1925), str. 215–217.

³⁸ Glej klasični esej Otta Hintzeja, »The Preconditions of Representative Government in the Context of World History«, v *The Historical Essays of Otto Hintze*, uredil Felix Gilbert (New York, 1975), str. 305–353.

³⁹ Tovrstne parlamentarne skupščine so se najprej pojavile ob koncu 12. stoletja v španskem kraljestvu Leon. V 13. stoletju so se razširile v Aragonijo, Kastilijo, Katalonijo in Valencijo, na Sicilijo in Portugalsko, v Anglijo in na Irsko ter v države cesarstva, kot sta Avstrija in Brandenburk. V naslednjih dveh stoletjih so se parlamenti razvili v veliki večini nemških kneževin in na Škotskem, Danskem, Švedskem, v Franciji in na Nizozemskem, Poljskem in Madžarskem. Skoraj vsi so se ohranili do 17. in začetku 18. stoletja; kljub krepitvi absolutizma so mnogi delovali do francoske revolucije, nekateri pa so se ohranili tja v 19. stoletje (švedski *Riksdag* in madžarski *Diet*); močni stanovi vojvodine Mecklenburg pa so nedotaknjeni dočakali leto 1918. Glej H. M. Cam et al. (ed.) *Recent Works on the Origins and Development of Representative Assemblies* (Firenze, 1955) oz. sodobnejše H. G. Koenigsberger, *Estates and Revolutions: Essays in Early Modern European History* (London, 1971), in A. R. Myers, *Parliaments and Estates in Europe to 1789* (London, 1975).

razglasil posebne dogodke, kot npr. dinastične poroke, mednarodne pogodbe ali nove pravne in zakonodajne ukrepe.⁴⁰ V nasprotju s temi srednjeveškimi skupščinami so se parlamenti — kot npr. španski *cortes* in francoski *parlament* (ali *parlamentum*), sestajali pogosteje in redkeje. Funkcionirali so hkrati kot konzultativna in posvetovalna telesa. Posebno ko se je povečala povezanost in vpliv stanov, hkrati pa je vlada prevzela obliko *Ständestaat* — monarhija vlada družbi, v kateri gospodujejo redovi /orders/ — so parlamenti postali vitalen posrednik med monarhičnimi vladarji in (izvoljenimi ali imenovanimi) predstavniki najbolj privilegiranih stanov, ki so skušali opredeliti in zagovarjati teme, ki so zadevale celotno »kraljestvo«.

Ti zgodnji evropski parlamenti nikakor niso bili slabotni ali občasni. Ne le angleški parlament, ki večkrat velja za edini primer močne predstavniške skupščine, marveč skoraj vsi celinski parlamenti so imeli upoštevanja vredno moč pri določanju davkov, sodelovanju pri zakonodaji in razsojanju tudi pri tako kočljivih zadevah, kot sta nasledstvo in zunanja politika. V Evropi je monarhom le redko uspelo uvesti davke brez privolitve svojih parlamentov — ti so preko lastnih agentov in zakladnic te davke zelo pogosto tudi pobirali, prav tako pa tudi določali, kako naj bi se porabili. Razen tega so imeli parlamenti znatno moč pri uvajanju zakonov (na primer v obliki zakonskih osnutkov /bills/, ki so s kraljevsko privolitvijo postali zakoni /statutes/. Preiskovali (razkrivali) so krivice in nezakonita dejanja, ki so jih naredili monarhi ali njihovi uradniki, in vsilili načelo omejevanja vladnih stroškov, dokler monarh ne bi odpravil takšnih nepravilnosti v monarhiji. Parlamentarna pravica obdavčevanja, zakonodaje in razsojanja v sporih se je še zlasti v kriznih časih okrepila z izvajanjem drugih pooblastil, na primer z vodenjem zunanje politike, določanjem prestolonasledstva, poročta pogodb, razdelitve in poravnave ter imenovanjem monarhovih svetovalcev in ministrov.

Schmittova teorija vzpona in zaton parlamentarizma je zaradi neupoštevanja dolge in kompleksne zgodovine teh predliberalnih parlamentov še šibkejša, kot je videti na prvi pogled. Kljub neortodoksnim predpostavkam očitno ostaja znotraj stare nemške tradicije intelektualnega blatenja zgodovine parlamentarnih skupščin in (nenamerno) na strani monarhov ter tvorcev države, ki so jih skušali zatreti.⁴¹ Prav tako spregleduje izrazito kontinuiteto med liberalnimi parlamenti in njihovimi srednjeveškimi predhodniki. Brez dvoma jih ločujejo pomembne razlike. Prvi parlamenti so se sestajali manj redno in pogosto na nenadno željo ali zahtevo vladarja. Za razliko od parlamentov liberalnega obdobja, v katerih so prevladovali meščani, sta na postopke prvotnih parlamentov najmočnejše vplivala plemstvo in duhovščina (ti so trdili, da predstavljajo vse kraljestvo, tudi tiste interese, ki v skupščini niso bili predstavljeni ali zastopani). Še več, prvotni parlamenti so svoje pozicije redko branili z jasnimi političnimi teorijami — kakršne so različne liberalne teorije, ki jih analizira Schmitt — ampak so svoje zahteve gradili na starih običajih in privilegijih, ki so se jih trdovratno oklepali. Razen tega so se prvotni parlamenti oblikovali v bojih med vladarji in stanovi v obdobju *Ständestaata*, medtem ko so, kot poudarja Schmitt, liberalni parlamenti delovali kot most med meščansko civilno družbo in ustavno nacionalno državo.

⁴⁰ Glej Antonio Marongiu, *Medieval Parliaments, A Comparative Study*, prevod S. J. Woolf (London, 1968), 1. del; W. Ullmann, *Principles of Government and Politics in the Middle Ages* (Harmondsworth, 1961).

⁴¹ Ta tradicija je obravnavana v F. L. Carsten, *Princes and Parliaments in Germany* (Oxford, 1959), str. 434; »The German Estates in the Eighteenth Century«, v *Recueils Société Jean Bodin*, vol. 25 (1965), str. 227–238; in *Essays in German History* (London, 1986).

Kljub tem pomembnim razlikam pa so srednjeveške in liberalne parlamentarne skupščine člani v isti dolgi neprekinjeni zgodovinski verigi. Parlament ni specifična liberalno-meščanska iznajdba in zato predliberalni parlamenti niso zanimivi le kot antikvitete. V resnici ni mogoče določiti časovne točke, na kateri je starejša oblika parlamenta prešla v dvojnico devetnajstega stoletja. V nasprotju z vtisom, ki ga je zapustil Schmitt, liberalni parlamenti nikakor nimajo monopola nad načeli odprtosti in posvetovanja. Tudi predliberalni parlamenti so hoteli spremeniti arbitrarno, skrivno in nasilno politično odločanje v usklajene politične dogovore, osnovane na odprtem pogajanju in mirnem prepričevanju med (potencialno) nasprotnimi si interesi. Prav tako je neosnovana Schmittova trditev, da je dvom o politični moči edinstvena značilnost liberalnega parlamentarizma. Z vztrajanjem pri starih običajih, pravicah in privilegijih — taktika, ki ni neznana skupščinam devetnajstega in dvajsetega stoletja — so predliberalni parlamenti opozarjali na splošne nepravilnosti pri mnogih stvareh: od uničevanja okolja, ki so ga zakrivile vladarjeve živali, do obveznih vojaških naborov in pretiranega dela kmetov. Še posebno v času absolutizma so ti stari parlamenti skušali nasprotovati tudi naraščajoči težnji monarhičnih vlad, da odločajo arbitrarno in ne glede na želje podrejenih. Tako so stregli več kot partikularnim interesom gospodujočih stanov. Prav tako so funkcionirali kot protiutež drobnim zatiranjem in absolutističnemu vladanju in s tem ohranjali pri življenju duha svobode in ustavne vladavine, običajno povezane z liberalnim parlamentarizmom devetnajstega stoletja.⁴²

2. Parlamentarna vlada kot utopija

Poudarjati dolgo zgodovinsko kontinuiteto evropskih parlamentov ne pomeni biti žrtev zaslepljene whigovske interpretacije zgodovine parlamenta.⁴³ Whigovska podoba zagnanih in žilavih parlamentarcev, ki so se v mračnih časih bojevali za ustanovitev parlamentarne opozicije, ki je potem spodjedla absolutistične monarhije in popeljala nacionalne države devetnajstega stoletja, kakršni sta bili Britanija in Nizozemska, na široko gladko cesto, ki pelje k popolni parlamentarni demokraciji, zavaja v več pogledih. Sebične zahteve stanov so določale delovanje predliberalnih parlamentov in nenehno omejevale njihovo zorno polje. Kot je pripomnil Ostrogorski, je parlamentarna politika Britanije še globoko v devetnajstem stoletju bila »priljubljen konjček izbrane skupine, šport aristokracije«.⁴⁴ Z bolj ciničnega stališča monarhov in tvorcev države pa so ti parlamenti pogosto služili tudi kot pripraven oz. kar genialen politični instrument za regulariziranje odobrenih stroškov s konsenzom in za to, da so zakoni bolj zavezovali tudi tiste predstavnike, ki so jih hoteli oblikovati.⁴⁵

Whigovci prav tako hudo pretiravajo v stopnji, do katere so racionalni, za neodvisnost zavzeti parlamenti na višku liberalizma devetnajstega stoletja »cveteli« ali »dozorevali« — Schmittov opis liberalnega parlamentarizma pa je temu presenetljivo blizu. Po Schmittu so bili liberalni parlamenti strukturirani po načelu odprtosti in pogajanja. Parlamentarna pogajanja so bila svo-

⁴² Glej Kurt von Raumer, »Absoluter Staat, korporative Libertät, personliche Freiheit«, *Historische Zeitschrift*, vol. 183 (1957), str. 55—96.

⁴³ Klasičen in vpliven primer je J. E. Neale, *The Elizabethan House of Commons* (London, 1949).

⁴⁴ M. Ostrogorski, *Democracy and the Organisation of Political Parties*, str. 15; cf. pripombe k neskladju med Burkejevo koncepcijo svobodno razsojajočega člana parlamenta in propadanjem parlamenta v prvih štirih desetletjih vladavine Jurija III., v Harold J. Laski, *The Foundations of Sovereignty and Other Essays*, str. 36.

⁴⁵ Primerjaj G. R. Elton, *The Parliament of England 1559—1581* (Cambridge, 1986).

bodna izmenjava in kresanje mnenj med govorniki in poslušalci in usmerjena k medsebojnemu prepričevanju o pravilnosti lastnih stališč. Glede tega sta problematična dva momenta.

Najprej, načela liberalnega parlamenta so preozko definirana. Kot je Schmitt očital že Hermann Heller, intelektualna podlaga liberalnega parlamentarizma »ni vera v javno razpravo kot takšna, ampak vera v obstoj skupnih temeljev razpravljanja in *fair play* z nasprotnikom, s katerim skuša človek doseči sporazum pod pogoji, ki izključujejo uporabo gole sile.«⁴⁶ Drugič, Schmitt zamenjuje razglašene »bistvene principe« liberalnega parlamenta za dejanske (in precej drugačne) vzorce delovanja in na tej podlagi narobe razume status načel odprtosti in diskusije, ki so funkcionirali manj kot »bistvena načela« in bolj kot »utopični« ideali v nasprotju z realnostjo, ki naj bi jo zastopali.

Novejše raziskave so pokazale, da konvencionalni podobi svobodno razpravlajočega, samostojnega in preudarnega člana parlamenta, ki je ponavadi volil v skladu s svojo svobodno voljo, ne da bi s tem povzročil kaj več kot trenutno nezadovoljstvo voditeljev svoje stranke, nasprotujejo provladna zmernost, uzakonjeni interesi in oblike sekcijских volitev, ki so dejansko določale parlamentarne postopke in rezultate.⁴⁷ Res je, v Britaniji je med reformama iz let 1832 in 1867 — tedaj naj bi bila zlata doba tega modela parlamenta — monarhija izgubila pravico do popolnoma samostojne izbire ministrov. Tudi vladna politika je bila v parlamentu preglasovana ali spremenjena ob različnih priložnostih; prav tako so bili odpoklici ministrov ali celo spremembe vlade včasih odvisni od volilnih preferenc članov spodnjega doma /house of commons/.⁴⁸

Pa vendar te težnje še niso dokaz, da so se parlamentarni postopki približali Schmittovim bistvenim načelom. Geografska razdelitev parlamentarnih volilnih teles /constituences/ je ostala skrajno neenakomerna; volilna okrožja, ki so imela glede na svoje število prebivalcev v primerjavi z drugimi okrožji večjo volilno moč /rotten boroughs/, nikakor niso bila odpravljena; volilna pravica je ostala zelo omejena; aristokracija je v parlamentu še naprej ohranjala velik politični vpliv.⁴⁹

Običajno prikazovanje zlate dobe parlamenta pretirava tudi glede tega, koliko so člani parlamenta (v spodnjem domu) glasovali neodvisno od civilne družbe ali od lastne stranke. Ta podoba sloni na usmerjanju pozornosti na nasprotovanje samostojnih članov svojim strankam pri dramatičnih in zelo občutljivih vprašanih tistega časa — kot so recimo razširitev volilne pravice in samostojna irska notranja politika /irish home rule/. Opazno drugačno podobo pa dobimo, če ta zelo selektivni poudarek dopolnimo z upoštevanjem *normalnih* vzorcev ravnanja pri glasovanju ob ustaljenih, specifičnih in enoličnih vprašanih, za katera so v parlamentu porabili *večino* časa.⁵⁰ V devetnajstem stoletju so bile v spodnjem domu vlade le redko poražene. Celó v najbolj burnem desetletju (1851—1860), ko je bil spodnji dom najbolj razcepljen

⁴⁶ Herman Heller, »Politische Demokratie und Soziale Homogenität (1928)«, v H. Heller *Gesammelte Schriften*, uredil Christoph Müller (Laden, 1971), vol. 2, str. 427.

⁴⁷ Zgodnji prispevek k tezi o »zlati dobi parlamenta« je razviden iz A. Lawrence Lowell, *The Government of England*, vol. 2, (London, 1924), str. 76—8; novejšo inačico zagovarja Philip Norton, *The Commons in Perspective* (Oxford, 1981), str. 14—15, 23.

⁴⁸ John Mackintosh, »Parliament Now and a Hundred Years Ago«, v D. Leonard in V. Herman (ed.), *The Backbencher and Parliament* (London in Basingstoke, 1972), str. 246—267.

⁴⁹ Po D. G. Wright (*Democracy and Reform 1815—1885*, London, 1970, str. 51), je bilo leta 1841 več kot polovica članov spodnjega doma sinov perov, baronetov ali bližnjih sorodnikov perov.

⁵⁰ Glej Hugh Berrington, »Partisanship and Dissidence in the Nineteenth-Century House of Commons«, *Parliamentary Affairs*, vol. 21, 4 (jesen 1968), str. 338—374.

in je manjšinska vlada trajala skoraj tri leta, je bilo na leto sprejetih v vladno zakonodajo le nekaj amandmajev, drugačnih od vladnih navodil /Whips/.⁵¹ To kaže, da velika večina članov parlamenta ni delovala toliko iz lastnih preišljenih nagibov, ampak na podlagi *skupnega konsenza* o ciljih in metodah (parlamentarne) vlade. Stereotipna podoba samostojnega člana parlamenta iz sredine devetnajstega stoletja, kakršna je Schmittova, zamenjuje zmernost s samostojnostjo. Resnično samostojni člani parlamenta so bili največkrat v manjšini, vmeščeni na skrajnem krilu svoje lastne stranke. To je bila bolj »vladavina zmernega centra« kot pa vladavina odprtega odločanja ali (pozneje) vladavina stranke.⁵² In navsezadnje, kadarkoli so v stranki izbruhnili spori, so imeli tipično obliko *sekcijskih* konfliktov — primer so še vedno trajajoči boji med radikalnimi in zmernimi člani liberalne stranke — medtem ko odklonov nevtralnih članov /cross-bench/ od strankarskih pravil ni toliko vodilo prišepetavanje govorništvu in vesti, ampak veliko bolj (grožnja) sankcij, ki so jih nad parlamentom izvajale različne zunanje vplivne družbene skupine. Organizirane ali napovedane sankcije proti parlamentu so bile mogoče zaradi majhnih in omejenih volilnih teles /constituences/, zaradi osebnih odnosov med člani parlamenta in njegovimi volivci in vse pogosteje tudi zaradi vse večjega vpliva političnih klubov, registracijskih družb in financiranja volitev.

Vse to kaže na globok prepad med realnostjo liberalnega parlamentarizma in njegovo utopično podobo, ki ga prikazuje kot javno sfero odprtosti in svobodnega odločanja. Schmittovo prikazovanje liberalnega obdobja ta prepad zavzeto zanika in odpravlja s teoretiziranjem; »bistvena načela«, s katerimi slika liberalizem samega sebe, interpretira Schmitt kot identična z realnostjo. Nič presenetljivega torej, če nadaljnja zgodovina parlamenta nujno pelje v tragičen propad. Izginula zlata doba parlamenta postane torej standard za ugotavljanje njegovega poznejšega propada in razglašanje parlamenta za stvar preteklosti.

3. Reformiranje parlamenta

Kvazitragična razsežnost Schmittovih trditev o zatonu parlamenta daje ključ za razumevanje tretje negativne posledice njegovega metafizičnega iskanja »bistev«: to je, da ne upošteva možnosti za demokratično reformiranje parlamenta dvajsetega stoletja, tako da bi bil manj trobilo samovoljnih državnih voditeljev in da bi bolj funkcioniral kot zaščitnik tistih znotraj civilne družbe in države, ki so brez moči. Schmitt *a priori* odpravi to možnost, kakor da je parlamentu usojeno, da izpolni svoje zgodovinsko poslanstvo tako, da ostane za vedno pohabljen predmet totalne državne oblasti.

V Schmittovi diagnozi izvorov ohromelosti parlamenta — na primer koloniziranje parlamenta z organizirano strankarsko politiko — je vsekakor nekaj zrnca resnice. Od prvih desetletij tega stoletja je postala potreba po radikalnem reformiranju parlamenta bolj nujna — in gotovo tudi težje izvedljiva. Spisek pritožb nad parlamentom je vse večji, čeprav se razlikuje od enega zahodnega parlamentarnega sistema do drugega. Na parlament se dandanes gleda vse bolj kot na mesto, kjer se potrjujejo drugje sprejete odločitve. To stališče se pogosto ujema s pritožbami o gosposkem parlamentarnem pompu, o ritualiziranih

⁵¹ *Ibid.*, str. 360.

⁵² Cf. Walterja Bagehota opis iz leta 1867 tipičnega člana britanskega spodnjega doma kot ljubitelja intelektualne otopelosti, zmernosti, praktičnosti in drugih vrlin, primernih za poslovne ljudi, v *The English Constitution*, uvod R. H. S. Crossman (London 1963 /1867/), str. 159–160.

razpravah in posvečanju prevelike pozornosti nepomembnim podrobnostim. Obstajajo tudi znaki čedalje trdnejšega prepričanja, ki so izraženi v družbenih gibanjih, da demokracija ni le stvar parlamenta; več je zanimanja za lokalne zadeve in za družbene iniciative. Te razpršene pritožbe nad parlamentom zaslužijo podrobnejšo obravnavo, pa čeprav le zato, da pokažejo pomembnost naloge, ki stoji pred demokratičnimi reformatorji parlamenta.

(a) Aktivnosti parlamenta običajno določajo dobro organizirani strankarski mehanizmi, še zlasti njihova izvršna oblast. Avtoritarno obvladovanje parlamentarnega delovanja se je pokazalo med velikimi krizami, še posebno vojnam, ⁵³ in ga že nekaj časa spodbuja kompromisni strankarski sistem. Ta težnja razvoja parlamenta, ki ga vodi vlada, je jasno vidna v Britaniji, kjer je izvršilna oblast v resnici izgubila vpliv na parlamentarne postopke. Nadzor izvršilne oblasti se vzdržuje s takšno prakso, kot je na primer uporaba kraljevskih prerogativ v vojaških zadevah ali pri podpisovanju pogodb s širokimi pooblastili, ki jih ima prvi minister, in s kolektivno odgovornostjo kabineta, ki služi kot zaščita njegovih članov pred kritiko od katerekoli strani. Vodilna vloga izvršilne oblasti se ohranja tudi z neformalnimi pritiski — od prijateljskega kozarčka viskija do ponujenega napredovanja — na tiste člane spodnjega doma, ki sedijo v zadnjih klopih in še ne opravljajo svoje funkcije /backbenchers/ in katerih strankarska lojalnost in pripravljenost spreminjati stališča je še večja zaradi relativno velikih možnosti napredovanja, ki jih ponuja obseg vlade. Zaradi takšne prakse je spodnji dom zreduciran na posvetovalno telo, ki registrira rezultate splošnih volitev in v resnici sprejme vse zakone, ki mu jih dajo v sprejetje.

(b) Običajni parlamentarni postopki oziroma formalna ustavna določila pogosto spodbujajo vzdrževanje stroge strankarske discipline in nadvlade izvršilne oblasti. ⁵⁴ Ti postopki obsegajo veliko omejevanje pravice do govora tistim v zadnjih klopih /backbenchers/, najsi bo z onemogočanjem debate s časovno omejitvijo /closure/ ali pa prekinjanjem debate z odločitvijo, da se preide na glasovanje /guillotine/, ali pa z navado, da se preveč časa posveti razpravljanju o jasnih in neizogibnih stopnjah zakonodaje in veliko premalo o »predzakonskih« in »pozakonskih«. Splošno nazadovanje regulativnih funkcij francoskega parlamenta po sprejetju ustave leta 1958 je dober zgled te širše težnje. Ustava iz leta 1958 — seveda v primerjavi s svojo predhodnico iz leta 1946 — parlamentu dobesedno zamaši usta. S procesom določanja prioritete vlada posredno določa parlamentu njegov dnevni red. Prav tako lahko vlada onemogoči parlamentu organizirati razprave ali sprejemati zakonske predloge brez vladne odobritve. Še več, na področju zakonodaje in proračunskih zadev je parlament učinkovito omejevan in onemogočen. Tako na primer dobro znani postopek blokiranega glasovanja vladi omogoča, da v razpravah o zakonodaji zahteva eno samo glasovanje o celotnem paketu besedil (z amandmaji vred, ki jih je sprejela), in s tem zaduši vsakršno razpravo in vsako glasovanje o posameznih predlaganih členih.

(c) Posredovanje različnih sredstev množičnega komuniciranja med strankarskimi političnimi voditelji in konstituenti civilne družbe je zmanjšalo raven vidnosti parlamenta v uradni politiki. K temu prispevajo obširno poročanje

⁵³ Bernard Crick, *The Reform of Parliament* (London, 1964), str. 13.

⁵⁴ *Ibid.*, poglavji 10, 11. O francoskem primeru, obravnavanem v tem poglavju, glej Philip Williams, »Parliament under the Fifth French Republic: Patterns of Executive Domination«, v Gerhard Loewenberg (ed.), *Modern Parliaments: Change of Decline?* (Chicago in New York, 1971), str. 97–109.

javnih občil o najpomembnejših konferencah strank in privilegiranje vodstva s televizijskimi in radijskimi intervjuji ter govori, pa tudi časopisno poročanje, ki temelji na informacijah iz neimenovanih virov in brifingih pri stranskih vratih »sistema lobbyjev«, ali pa »spuščanje zmaja« — razširjanje nepotrjenih govoric in dezinformacij, s katerimi hoče vlada ugotoviti, v katero smer piha veter javnega mnenja. Vsi ti dejavniki skupaj prispevajo k temu, da se vidno središče uradne politične razprave premakne iz parlamentarnih prostorov v zunajparlamentarno sfero. Ta proces pospešuje tudi težnja, da ključne vladne osebnosti gledajo na parlament kot na izgubo časa in imajo navado, da v imenu »uradnih skrivnosti«, »parlamentarnih privilegijev« in drugih oblik doktrine *raison d'état* ne izražajo javno svojega mnenja.

(d) Parlament je zaradi naraščajoče moči države nasičen s poslovnostjo in obkrožen z aparati, katerih poslovanje mu je skoraj neznano, kaj šele, da bi jih sam vodil. Schmittovo ugotovitev, da parlament ogroža ustavni red in enotnost države, je treba torej obrniti. V sodobnih zahodnih demokracijah obkroža parlament neskončna rast nedoločljive in nevidne vlade.⁵⁵ Praksa državnih tajnosti, *Arcana rei publicae*, ki je osrednja tema političnih spisov od šestnajstega stoletja naprej, spet postaja osrednja sestavina delovanja državne oblasti. Parlamentarni forum obdaja veliko število nevidnih in nedoločljivih mest oblikovanja političnih odločitev — industrijska podjetja in javne službe, ki so v lasti države ali pa jih le-ta kontrolira, osrednja regulativna telesa in tehnične službe, polvladne službe, tajna policija in organi »državne varnosti«, ki izvajajo tajna poizvedovanja in vojaške akcije. Poznamo celo čudne primere, ko posamezni segmenti izvoljene državne izvršilne oblasti sistematično dezinformirajo parlament, vohljajo za svojimi (potencialnimi) nasprotniki (Watergate) ali za hrbtom parlamenta izvajajo tajne operacije v stilu hunt (iransko-kontraška afera).⁵⁶ Vsi ti dogodki kažejo, da se politično odločanje vedno bolj odvija v senčnih, nedovoljenih sferah državne oblasti in da doživlja zgodovinski (čeprav nikdar zaključeni) prehod evropskih absolutističnih držav v ustavne, parlamentarne države dandanes preobrat.

(e) Možnost odločanja parlamenta je postala v drugem desetletju dvajsetega stoletja, ko je prišlo do izrazitega povečanja nadnacionalnega oblikovanja politike in administriranja, bodisi omejena ali pa vnaprej izključena zaradi članstva države v vojaških zvezah — kakršna je na primer NATO — in drugih medvladnih organizacijah — recimo OZN, MMF in EGS — ali pa zaradi odločitev nadnacionalnih korporacij o investiranju. Te nadnacionalne težnje oddaljijo moč odločanja od parlamenta zlasti v zadevah zunanje politike. Odgovornost do volivcev se zmanjša, tajnost vladnih operacij pa je vse večja. Ker nadnacionalizem spodbuja posamezne vlade, da vztrajajo pri nujnosti političnega kompromisa z drugimi vladami, jih pelje k temu, da namesto trdnih odločitev zavzemajo »fleksibilne« pogajalske pozicije in s tem parlamentu onemogočijo, da bi »se vmešaval« v nadnacionalna pogajanja.⁵⁷

Vsaka od teh značilnosti podvrže parlament grozečim pritiskom. Prav tako kažejo na to, da bi parlamentu gotovo koristile temeljite spremembe in radikalne izboljšave, ki presegajo nespretno poskuse njegovih odborov, tele-

⁵⁵ Norberto Bobbio, »Democracy and Invisible Government«, *Telos*, 52 (poletje, 1982), str. 41–55.

⁵⁶ Theodore Draper, »Reagan's Junta«, *The New York Review of Books*, 29. januar 1987, str. 5–14.

⁵⁷ Glej Karl Dietrich Bracher, »Gegenwart und Zukunft der Parlamentsdemokratie in Europa«, v Kurt Kluxen (ed.), *Parlamentarismus* (Köln in Berlin, 1969), str. 70–87, zlasti str. 85; in Antonio Cassese (ed.), *Parliamentary Control Over Foreign Policy* (Alphen aan den Rijn, 1980).

vizijsko prenašanje njegovih obravnjav ali izboljšanje njegove stroškovne ali interne učinkovitosti. Seveda obstajajo *trdno zakoreninjene* meje možnosti parlamenta, da popolnoma in učinkovito nadzoruje raznovrstno delovanje državnih ustanov. Takšne meje so neločljivo povezane z delitvijo dela med zakonodajnimi/nadzornimi funkcijami parlamenta in državnimi službami, ki naj bi interpretirale in izvajale njegove odločitve. Te meje so prav tako neločljivo povezane s številnimi možnostmi, ki jih imajo tako družbene vplivne skupine kot tudi državni uslužbenci in delavci, da zakonito ponovno opredelijo, preložijo na pozneje, se izognejo ali tudi zavrnejo parlamentarne direktive. Meje »suverenosti parlamenta« so neločljivo povezane s sistemom, v katerem je moč odločanja razpršena in demokratično razdeljena med državo in civilno družbo. Predpostavka, da bi moč parlamenta lahko postala (po besedah Edwarda Coka) »tako transcendentna in absolutna, da bi je nič in nihče ne mogel omejiti z nikakršnimi mejami«,⁵⁸ pomeni torej posegati po nečem, kar ne bo nikoli popolnoma dosegljivo. Doktrina parlamentarne suverenosti je — in bo zmeraj ostala — izmikajoča se utopija.

Vendar pa je parlamentarna reforma nujen in vitalen pogoj za učinkovito in odprto vlado, ki je tako pomembna za demokratično socialistično politiko. Glede na težnje, ki ogrožajo moč parlamenta, lahko tukaj na kratko omenimo več možnih vrst reform.⁵⁹

Cezmeren vpliv strankarskih mehanizmov na parlament je mogoče zmanjšati z različnimi spremembami v strankarskem sistemu. Dominacijo izvršilnih organov nad delovanjem parlamenta je mogoče zmanjšati tako, da ministre redno voli vladajoča parlamentarna stranka ali koalicija, nadalje s tem, da se prvemu ministru omeji pravica do imenovanja uradnikov, z opustitvijo prakse kolektivne odgovornosti kabineta in (v britanskem primeru) z ukinitvijo rabe posebnih kraljevskih pooblastil za napoved vojne, podpisovanje pogodb ali za preoblikovanje ali razpustitev parlamenta. Izboljšave parlamentarnih služb — kot na primer ustrežnejši časi sestankov, boljša ureditev uradov in boljše raziskovalne in pomožne službe — kot tudi spremembe v urniku in izoblikovanosti parlamentarnih postopkov (izenačitev pravice govora med člani parlamenta, posebno v nujnih in sprotnih razpravah, in dovoljenje tistim, ki sedijo v zadnjih klopih /backbenchers/, da se osredotočijo na predzakonske in pozakonske stopnje sprejemanja zakonov) bi prav tako pripomogle k procesu krepitve parlamentarnega nadzora nad državo. Te spremembe bi po drugi strani verjetno dvignile raven resnosti poročanja javnih občil — in informiranosti javnosti — o parlamentu. Bolj *odkrito* poročanje javnih občil o parlamentu bi bilo prav tako lahko posledica odstranitve vladnega nadzora nad parlamentarnimi postopki. Posebno pomembna bi bila ukinitve »sistema lobbyjev«, ki danes na različne načine omejuje publiciteto (potencialno) kontroverznih razvojnih smernic v prid izbranih novinarjev in vladne politike. (Nadaljnji) razvoj neodvisno mislečih, javno dostopnih stalnih odborov — kot so na primer zakonodajni, preiskovalni ali svetovalni odbori, vključeni v Bundestag in ameriški Kongres — bi lahko omogočil bolj učinkovit nadzor tako nad izvršilnimi kot tudi »nevidnimi« vejami državnega aparata in upravljanje z

⁵⁸ Thomas Erskine May, *Treatise on the Law, Privileges, Proceedings and Usages of Parliament*, uredila E. Fellowes in T. G. B. Cocks (London, 1957), 16. izdaja, str. 28.

⁵⁹ Nekateri od naslednjih predlogov so bolj na široko obravnavani v Bernard Crick *The Reform of Parliament*, 2. izdaja (London, 1968); in v H. Rausch, »Parlamentsreform in der Bundesrepublik Deutschland, Die Diskussion im Überblick«, v »On the peculiarities of (possible) reforms of the American Congress«, glej Philip Brenner, *The Limits and Possibilities of Congress*.

njim. Nevidna državna moč bi s spremembo zgornjega doma (pri dvodomnih ureditvah) v »družbeni parlament« — posvetovalno zbornico, sestavljeno iz voljenih predstavnikov interesnih dejavnosti civilne družbe, prav tako lahko postala bolj javno vidna.⁶⁰ Končno vse večjo gospodarsko, politično in vojaško moč nadnacionalnih organizacij bi bilo mogoče podrediti večjemu parlamentarnemu nadzoru z okrepljenimi stalnimi odbori, s tesnejšim sodelovanjem med nacionalnimi zakonodajami in na drugi strani tudi z njihovo koordinacijo z »nadanacionalnimi« parlamenti — kot je na primer evropski parlament, katerega naraščajoča moč bi v nasprotju z nekaterimi izraženimi dvomi lahko prispevala k ponovni oživitvi nacionalnih inaič parlamentov.

Diktatura in parlament

Uresničljivost takšnih predlogov za demokratizacijo parlamenta in krepitev njegove vloge v okviru države je očitno odvisna od dejavnikov, kot sta na primer nacionalni in zgodovinski kontekst posameznega parlamenta. Prav tako je odvisno od notranje koherentnosti (in nenapovedljivih stranskih učinkov) reformnih predlogov, še najbolj pa od stopnje podpore, ki ji jo dajejo civilna družba, strankarski sistem in država. Uresničljivost radikalnih reformnih predlogov je nadalje odvisna od sposobnosti njihovih protagonistov, kako uspešno rešiti dilemo, ki lahko nastane zaradi možnosti delovanja, vsaj kratkoročnega, radikalnih parlamentarnih reform, v prid nedemokratičnih strank in družbenih sil.⁶¹ In končno, njihova verodostojnost je odvisna od odnosa do Schmittovega temeljnega vprašanja o politični suverenosti. Če je, kot trdi Schmitt, bistvo uspešnega političnega vodenja sposobnost omejenega števila posameznikov, da v izrednih situacijah sklepajo prijateljstva in na hitro opravijo s sovražniki, potem mora izvršilna državna oblast v končni instanci pretehtati parlamentarna posvetovanja, prav tako pa tudi vse pravice, ki jih lahko imajo konstituenti parlamenta v civilni družbi.

Po Schmittovem mnenju je odločilno politično vprašanje, to je, kdo naj odloča v morebitnem izrednem stanju. Schmitt ni dvomil o tem, da lahko takšno krizno situacijo rešijo le odločitve prodornega, odločnega in dobro oboroženega političnega vodstva. Suverenost ne pripada ne parlamentu ne ustavi in njenim zakonom, ampak posamezniku (ali majhni skupini), ki odloča pod pritiskom. V izrednih razmerah, ko so čas in dogodki vrženi s tirnic in ko politična nervoza kaže na šibkost in spodbuja nasprotnike ter podrejene, ne počasne posvetovalne skupščine ne anonimne ustave niso sposobne odločati. Edino politični voditelji lahko uspešno — neomahovaje in brezprizivno — branijo državo in njene zakone.⁶²

To trditev opredeli Schmitt z razlikovanjem dveh bistveno različnih oblik suverena vodstva.⁶³ *Suvereno diktaturo* (kot jo je opisal marksizem-lenini-

⁶⁰ Argument, da temelji parlament na preveč enostavnih podmenah teritorialnega zastopanja in da zato premalo upošteva kompleksne funkcionalne interese civilne družbe, je bil v Evropi še posebno izražen v prvih desetletjih tega stoletja. Zagotovo je vreden ponovnega razmisleka. Glej na primer G. D. H. Cole, *Social Theory* (London, 1920); Harold Laski, »Parliament and Revolution«, *The New Republic*, 19. maj 1920, str. 383–384; ter S. Webb in B. Webb, *A Constitution for the Socialist Commonwealth of Great Britain* (London, 1920).

⁶¹ David Judge, »Considerations on Reform«, v David Judge (ed.), *The Politics of Parliamentary Reform* (London in Exeter, 1983), str. 181–200.

⁶² Schmittovo zanemarjanje liberalnega ustavnega neuspeha pri ukvarjanju z vprašanjem izrednih situacij je obdelano v *Politische Theologie*, poglavji 1–2; cf. *Der Wert des Staates und die Bedeutung des Einzelnen* (Tübingen, 1914), str. 83: »Noben zakon se ne more izvajati sam, le ljudi je mogoče označiti za branilce zakonov.«

⁶³ Glej *Die Diktatur. Von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedankens bis zum proletarischen Klassenkampf* (München in Leipzig, 1928).

zem, najti pa jo je mogoče že pri razsvetljenskih mislecih osemnajstega stoletja, kot sta Mably in Sieyes) poganja odpor do statusa quo. Bori se, da bi strmoglavila stari ustavni red in vzpostavila nov, bolj »avtentičen« politično-pravni red. Končni cilj suverene diktature je »ustvariti okoliščine, ki omogočajo takšno ustavo, ki je v njenih očeh prava ustava«. ⁶⁴ Deluje v imenu načela ljudske suverenosti in v imenu svojih podanikov, ki jih obravnava kot nekaj več od »brezoblične *pouvoir constituant*«. Za suvereno diktaturo se predpostavlja, da je začasna stvar, ki traja le toliko časa, dokler se je ljudska volja sposobna svobodno izražati, ali po marksistični verziji socializma, dokler se ne izvrši prehod v popolno komunistično družbo.

Načeloma različna od te prve oblike diktature je »komisarska diktatura«. V nasprotju s suvereno diktaturo se razglša za naklonjeno obstoječemu ustavnemu redu. Komisarska diktatura skuša odpraviti krizo in ponovno vzpostaviti normalne razmere. Čeprav je le začasna — njeno trajanje je omejeno s trajanjem krize — to ne pomeni, da ima zvezane roke, šibko voljo ali da ji manjka poguma. Komisarska diktatura mora biti tako močna, kot je potrebno. Ne glede na to, da brani *pouvoir constitué* in da torej ne more spreminjati ne obstoječe vlade ne zakonov ali ustave, ima pravico, da uvede vse ukrepe, ki jih šteje za potrebne za ponovno vzpostavitev reda, z začasnim preklicom delov ustave vred. Ko pa je poslanstvo komisarske diktature končano, jo z njenega položaja odstavi telo, na primer parlament, ki vlada v normalnih časih. Diktatura je ponovno vključena v politično-pravni red, dejansko neha obstajati do naslednje krize.

Schmittovo pazljivo razlikovanje med obema modeloma diktature služi razlikovanju revolucionarjev, ki težijo k strmoglavljenju obstoječega reda, od branilcev ustave, ki zagovarjajo status quo. Nacionalna država, trdi Schmitt, ima lahko »bodisi suvereno diktaturo, bodisi ustavo; eno izključuje drugo«. ⁶⁵ V weimarskih okoliščinah je bila ta trditev naperjena proti reakcionarnim monarhistom, revolucionarnim komunistom in drugim, ki so nasprotovali ustavi, in v prid zagovornikov weimarske republikanske ustave. Toda ta trditve in prav tako podpirala predloge za reševanje politične krize s komisarsko diktaturo. V skladu s kroničnim strahom pred političnim neredom in s privrženostjo obstoječemu političnemu in pravnemu redu vztraja Schmitt pri tem, da je za reševanje političnih kriz potrebna komisarska diktatura in ne parlamentarno odločanje. V izrednih razmerah morajo državljani gledati na državo z bojaznijo, strahom in spoštovanjem, potencialni upor jim vedno zelo škoduje. Cena za zaščito pred sovražniki doma in v tujini je njihova brezpogojna, pa čeprav začasna pokornost diktatorski oblasti suverenega političnega vodstva. ⁶⁶

Schmittovo zagovarjanje komisarske diktature na škodo parlamenta je temeljito, drzno in odločno argumentirano. Kljub temu pa ne zagotavlja argu-

⁶⁴ *Ibid.*, str. 137.

⁶⁵ *Ibid.*, str. 238.

⁶⁶ Schmitt je pogosto opozarjal na določila 48. točke weimarske ustave, ki je pooblašчала predsednika rajha, da razglasi izredno stanje in uveljavi ustavo s podporo oboroženih sil. (V času weimarske republike je bil ta člen uporabljen več kot 250-krat.) V *Die Diktatur*, str. 246–247, in v *Verfassungslehre*, str. 358–359, je Schmitt zagovarjal predsednikovo moč, da razpusti ovirajoči Reichstag in razglasi nove volitve. Na odločilni obravnavi pred vrhovnim sodiščem oktobra 1932 *Prussia vs. Reich* je to stališče ponovil v podporo kraljevi vladi von Papena in proti pruski vladi SDP; glej Joseph W. Bendersky, *Carl Schmitt*, poglavje 8. Schmitt meni, da ima v izrednem stanju predsednik moč, da razpusti državno vlado in nastavi kraljevskega komisarja za obrambo države in ustave. Začetek Schmittovega sodelovanja s Hitlerjevo vlado je bilo v skladu s tem vodilom. Aprila 1933 je Schmitt soustvaril zakonodajo, ki so jo nacisti uporabili za prevzem državnega vodstva brez volitev, z imenovanjem komisarjev, ki so bili odgovorni le Hitlerju; glej *ibid.*, str. 198–200.

mentov, ki bi odpravili tri resne dvome, ki se nanašajo na problem absolutne oblasti in vloge parlamenta pri zmanjševanju njene verjetnosti.

Prvič, izredno stanje (njegov obstoj, trajanje in konec določi suverena politična izvršilna oblast!) ponavadi še bolj otežuje vladanje s parlamentom.⁶⁷ Schmittovo zagovarjanje komisarske diktature, ki sloni na mešanici cinizma in jedke kritike »šibkosti« parlamenta, je morebiti prerokba, ki samo sebe uresničuje. Dejansko bi postalo vladanje z dekreti čedalje bolj verjetno in nujno. Omejitev parlamenta na podrejeno ali negativno vlogo ne zagotavlja le gospodstva izvršilnih in birokratskih organov državne oblasti, ampak pospeši tudi upadanje vpliva parlamenta na javno mnenje, to pa ponavadi poveča privlačnost protidemokratske propagande in avtoritarnih strank in gibanj, ki obljublajo politični red brez »ovirajočih« ali »slaboumnih« parlamentov.

Drugič, Schmittova podmena, da bo komisarski diktator ostal *pouvoir neutre*, nepristranska sila, ki je začasno nad parlamentom in drugimi nasprotujočimi si družbenimi in političnimi skupinami, je neprepričljiva. Schmitt poudarja, da je oblast komisarskega diktatorja lahko in mora biti omejena na izvajanje obstoječih ukrepov (*Massnahmen*).⁶⁸ Diktator naj bi bil pošten varuh statusa quo in naj ne bi imel legitimne moči za uvajanje zakonov ali razsojanja.

Glede na dobro znane skušnjave izvršilne oblasti so takšna zagotovila leporečje, celo provokativna. Schmitt je navedel klasična rimska zgleda za to, Cezarja in Sulo; oba sta prekršila obstoječi ustavi in se oddaljila od svojih vlog komisarskih diktatorjev.⁶⁹ Še več. Če so ljudje — dinamična in nevarna bitja — zaradi okoliščin pogosto prisiljeni k peklenskemu početju, kot trdi Schmitt, potem velja ta »zakon« človeške narave tudi za komisarske diktatorje. Dejstvo je, da je ločnica med komisarsko in suvereno diktaturo — ki ji je Schmitt pripisoval temeljni pomen — vedno tenka kot las. Začasne diktature imajo grdo navado, da postanejo stalna ureditev. Glede na to, da jih vedno ogrožajo potencialni (resnični ali namišljeni) nasprotniki in jih oblastniška sredstva, ki segajo od dezinformiranja in demagogije do ubijanja, mučenja in zapiranja, zavajajo v skušnjavo, zelo pogosto pripravljajo teren suverenim diktaturam. Komisarska diktatura je pogosto »klica« (*Vorfrucht*), če si sposodimo Bismarckov izraz, ali znanilka suverenih diktatur. Močno okrepi vojaške in policijske temelje državne oblasti. Državljanje privaja na razmere v diktaturi, spodbuja jih k sebičnemu in ponižnemu obnašanju, hkrati pa omogoča suvereni diktaturi, da se opravičuje s sklicevanjem na svoje predhodnike.⁷⁰

Tretjič se Schmittova neobčutljivost za nevarnosti permanentne diktature kaže v njegovem impliciranem zagovarjanju že obstoječih (še zlasti dolgotrajnih) suverenih diktatur. V skladu s hobbesovskim enačajem — da naj država

⁶⁷ Glede protiparlamentarnih implikacij Schmittove zanesene podpore uvajanju predsedniškega sistema (ko je Hindenburg imenoval za kanclerja Brunina) glej Karl Dietrich Bracher, *The German Dictatorship: The Origins, Structure and Effects of National Socialism* (New York, 1970), str. 169–172; Joseph W. Bendersky, *Carl Schmitt*, poglavje 3; David Abraham, *The Collapse of the Weimar Republic. Political Economy and Crisis* (Princeton, 1981), str. 296–297. Primerjaj tudi obtožbo Hansa Kelsena, da je cilj Schmittove obrambe obsežnih predsedniških pooblastil v bistvu obnova ustavne monarhije; *Wer soll der Hüter der Verfassung sein?* (Berlin, 1931), str. 8–10, 41–47, 53–56.

⁶⁸ *Die Diktatur*, str. 201–202.

⁶⁹ *Ibid.*, str. 2–4, 25–27, 105.

⁷⁰ C. George Schwab, *The Challenge of the Exception*, str. 50: »Kaj se pripeti (komisarskemu) suverenu v normalnih časih? Iz Schmittovega razpravljanja je mogoče sklepati, da suveren v normalnih časih, da tako rečemo, drema, v odločilnem trenutku, namreč na prehodu med normalnostjo in izrednim stanjem, pa se nenadoma prebudi.« Komisarskega diktatorja lahko resda primerjamo z dremajočim velikanom, ki ga je predramil hrup, dim in ogenj politične krize. Toda ta prisposoda poraja temeljno vprašanje: ali ne bi bilo treba — ob (realistični) podmeni, da se politični velikan po javnem nastopu ne bo protovoljno vrnil v svojo posteljo — že na začetku preprečiti, da bi sploh zapustil svojo posteljo?

v zameno za pokornost svojih podanikov zagotovi varnost — je Schmitt vedno gledal na upoštevanje zakonsko konstituirane državne oblasti kot na temeljno pravilo političnega življenja.⁷¹ Logično je, da velja to pravilo tudi za režime, ki jih je vzpostavil suvereni diktator. Schmittova teorija politične suverenosti se zavzema za posvetitev reda. Ne zastavlja vprašanj o namenih, zaradi katerih se vzdržuje red. Ne more si zamisliti nelegitimnega — za razliko od nelegalnega — prevzema ali formiranja državne oblasti. S tem se daje na razpolago politični skupini, ki v danem zgodovinskem trenutku slučajno vodi državo. Vsakdo, ki vlada po zakonu, ima prav, oz. kot je rad govoril Schmitt: *Autoritas, non veritas facit legem* (Avtoriteta, ne resnica, dela zakon). »Bistva« ustave, četudi jo vzpostavi suverena diktatura, se ne sme prekršiti. Zaradi tega morajo biti ustavni amandmaji strogo omejeni in ustavne spremembe, s tistimi vred, ki hočejo ponovno vzpostaviti družbeni in politični pluralizem, v celoti proglašene za nelegalne.

Parlament in socializem

Da bi nakazali odgovor na Schmittov temeljni izziv vsem zagovornikom takšnega demokratičnega parlamenta, kot ga zagovarjamo v tem eseju, je bila poudarjena njegova slepota za nevarnosti absolutne oblasti. Glede na to, da so izvorna načela parlamenta izčrpana, trdi Schmitt, »mora vsakdo, ki še vedno verjame v parlamentarizem, v njegovo obrambo ponuditi vsaj nove argumente.«⁷² Odgovor, ki ga ponuja ta razprava o parlamentu, je zastarel, pa vendar skoz in skoz moderen: odprti, aktivni parlamenti so *sine qua non* preživetja in razcveta *načel kot takih*. Če ni civilne družbe, ki je neodvisna od države — in po drugi strani njene parlamentarne obrambe in posredovanosti — je pluralizem načelnih oblik življenja nemogoč.

Nobenega dvoma ni, da samo parlament ne more nikdar zagotoviti ohranitve principov; tudi najmočnejša skupščina se ne more dvigniti nad v temeljih sovražno družbo ali državo. Številne funkcije parlamenta je mogoče dopolniti s sodišči, tiskom in sindikati ter drugimi neodvisnimi družbenimi vplivnimi skupinami. Prav tako drži — kot je prikazano v Bagehotovem klasičnem eseju,⁷³ — da ima parlament lahko zelo različne funkcije. Za demokracijo sta še posebno pomembni dve, včasih med seboj tesno prepleteni funkciji parlamenta.

Prvič, demokratični parlament je nenadomestljivo sredstvo za zbiranje, koordiniranje in predstavljanje različnih družbenih interesov. Ta integracijska zmožnost parlamenta je bila pogosto — zlasti v marksistični tradiciji — napačno dojeta kot mehanizem buržoazne razredne vladavine. Parlament lahko postane politično sredstvo razredne dominacije — »preprosto mehanizem za zatiranje enega razreda po drugem.«⁷⁴ Toda že bežno poznavanje dolge zgod-

⁷¹ Schmittov ustavni konzervativizem je razviden iz *Verfassungslehre*, kjer večkrat ponovi, da se (weimarske) ustave nikakor ne sme prekršiti, da sprememba ustave ne bi smela biti njena odprava in da dvotretjinska parlamentarna večina ni imela moči, da bi v temeljih spremenila ustavo v, recimo, državo sovjetskega tipa ali v absolutno monarhijo; glej zlasti *ibid.*, 3. del. Po Benderskyju (*Carl Schmitt*, str. 97) temelji Schmittov konstitucionalizem na načelu, da lahko le »ljudstvo kot celota«, *pouvoir constituant*, zakonito dovoli temeljne ustavne spremembe. To stališče spregleduje bistveni pomen Schmittovega globoko zakoreninjenega strahu pred korenitimi ustavnimi spremembami (ki bi lahko destabilizirale državo in jo s tem podvrgle njenim sovražnikom), hkrati pa daje vtis, da je Schmitt verjel v ljudsko suverenost kot temeljno načelo — kar pa zagotovo ne drži.

⁷² *Die geistengeschiedliche Lage*, str. 12.

⁷³ Walter Bagehot, *The English Constitution*, 4. poglavje.

⁷⁴ V. I. Lenin, »The Proletarian Revolution and the Renegade Kautsky«, *Collected Works* (London, 1960), vol. 28, str. 369; cf. Max Adler, *Die Staatsauffassung des Marxismus. Ein Beitrag zur Unterscheidung von Soziologischer und Juristischer Methode* (Wien, 1925), str. 125: »(Parlament) je del razrednega boja. Vedno predstavlja izvajanje oblasti, pri čemer hoče razred, ki

vine evropskih parlamentarnih skupščin navaja k misli, da ni nobene *bistvene* povezave — ali celo »posebne sorodnosti« — med parlamentom in buržoazno nadvlado. Učinkov parlamentarnih oblik ne proizvajajo nujno te oblike same. Zaradi tega je »suverenost parlamenta« nujna — pa čeprav le zaželen in nikdar dosegljiva — utopična projekcija demokratičnih sistemov.⁷⁵ Kajti le če obstaja vrhovno politično telo z *odgovornostjo* — nacionalni parlament — je mogoče sprejemati *končne* odločitve, ki pravično in odkrito uravnavajo in transcendirajo partikularne, nasprotujoče si odnose med skupinami v civilni družbi. Nikakršnega »naravnega« soglasja med družbenimi skupinami si ni mogoče zamisliti, tudi »naravnega« ravnotežja med družbo in državo ni. Parlament je torej neizogiben mehanizem za anticipiranje, olajševanje in — v spopadu z »neposlušnimi« ali od moči pijanimi organizacijami v kriznih situacijah — za zatiranje stalnih pritiskov, ki jih družbene skupine izvajajo med seboj in nad državo samo.

Integracijska funkcija demokratičnega parlamenta ni njegova edina možna vloga. Parlament je tudi vitalno sredstvo preverjanja tajnih ali nerazložljivih operacij državne oblasti in s tem zatiranja želja tistih, ki bi radi bili diktatorji — težuje ali onemogoča jim vladanje brez odkrite razprave in organizirane opozicije do državne politike. Opozicijska vloga parlamenta temelji na premisi (z izvorom v srednjem veku), da med učinkovito vlado in učinkovito opozicijo ni neskladnosti. Prav tako sloni na postavki, da je opozicija do državne oblasti lahko uspešna le, če se posebni privilegiji, ki so tradicionalno monopol tistih, ki vladajo — imuniteta, pravica svobodnega kritiziranja, zagotovljena plača in politični položaj — delijo z njihovimi nasprotniki.

(Potencialna) opozicijska funkcija parlamenta nikakor ni zastarela, kot to domneva Schmitt. »Stalne izkušnje nam kažejo, da vsaka oseba z nakopičeno močjo teži k temu, da jo zlorabi in da izvaja svojo oblast tako široko, kot je le mogoče.«⁷⁶ Ta Montesquieujeva pripomba ima danes enako težo kot prej. Še zlasti, če upoštevamo skrb zbujujoče naraščanje obsega in števila sofisticiranih in grozljivih orožij v dvajsetem stoletju, ki so dostopna sli po oblasti. Montesquieujeva maksima gotovo v enaki meri velja za demokratične socialiste kot za njihove nasprotnike. Socialisti želijo radikalno spremeniti obstoječo razporeditev moči v državi ter med državo in civilno družbo. Zato se prav gotovo

ima večino, svoje zakone vsiliti upirajočemu se razredu.« Iz novejšega časa glej napad Perryja Andersona na parlamentarno zastopanje kot na »poglavitno ideološko ogrodje zahodnega kapitalizma« in kot na mehanizem, ki že s svojim obstojem odvrta delavski razred od ideje socializma kot *države drugačne vrste*... v »The Antinomies of Antonio Gramsci«, *New Left Review*, 100 (november 1976—januar 1977), str. 28. Tovrstne kritike »meščanskih parlamentov« zanemarjajo poleg različnih argumentov, ki smo jih navedli v tem eseju, tudi zgodovinsko dejstvo, da je (sicer neenakomerno in vedno krhko) rast socialistične politike ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja v resnici omogočil prav obstoj parlamentarnih oblik. Druge vidike problematičnega odnosa med marksistično tradicijo in parlamentarno demokracijo dobro analizira Christopher Pierson, *Marxist Theory and Democratic Politics* (Cambridge, 1986).

⁷⁵ Odklanjam tendenco nekaterih demokratičnih socialistov, ki v zadnjem času popolnoma opuščajo utopično, a vendarle politično plodno doktrino parlamentarne suverenosti zaradi njenega pomanjkanja »realizma«. Glej na primer Barry Hindess, *Parliamentary Democracy and Socialist Politics* (London, Boston, Melbourne in Henly, 1983), 2. poglavje. Načelo parlamentarne suverenosti je gotovo »nerealistično« — v tem, da ne gre v korak s politično realnostjo. Hindessovo poudarjanje pomembnosti zunajparlamentarnih bojev v razvoju demokratičnega socializma je popolnoma prepričljivo. Toda alternativa, ki jo ponuja — povečevanje števila centrov demokratične moči znotraj države in zunaj nje, poraja vprašanje o njihovih medsebojnih odnosih, njihovih verjetnih konfliktih, torej o ustreznih mehanizmih reševanja in odpravljanja konfliktov. Ista težava se pojavlja v pluralističnih in gildskih socialističnih teorijah na začetku 20. stoletja — njihovi zagovorniki so naivno sklepali, da bo miroljubno ravnotežje — a ne svobodno za vse — rezultat omilitve parlamentarnih bojev in končno ukinutve takšne države, kot jo poznamo.

⁷⁶ *The Spirit of the Laws*, prevedel Thomas Nugent (New York in London, 1949), knjiga XI, poglavje 4, str. 150 (prevod je malo spremenjen).

morajo soočiti z različnimi odporniškimi akcijami in sabotажami, torej tudi s skušnjavo, da s kopičenjem še večje politične moči odpravijo takšne ovire. Sla po oblasti je polimorfno perverzna. Ne pozna nobene politične zavezanosti. Lahko pohabi in mirno spodkoplje njene protagoniste, in to je za njihove podrejene še sreča. Toda kot nas opozarja katastrofalna zgodovina socializma na oblasti v dvajsetem stoletju, sla po oblasti njene izvajalce zlahka zaslepi, pogosto pa jih tudi požene v ekstazo, včasih celo v najbolj krvavo zanesenost.

Aktivno delujoči parlamenti so nujen pogoj demokratičnih in socialističnih režimov prav zaradi svoje zmožnosti spodbujanja javnega razpravljanja, kritiziranja vlade in upiranja njenemu monopolu in zlorabi oblasti. To dejstvo (ki so ga v nasprotju z boljševiki poudarjali Roza Luxemburg, Karl Kautsky in drugi) je v uporniški socialistični tradiciji preveč zapostavljeno. Obsojanje »parlamentarnega kretenezma« (Trocki) je najpogosteje služilo kot pretveza za etatizem. To dejstvo je spregledano tudi v dobro znanem, proti »stalinistični mentaliteti« naperjenem ločevanju Lucia Collettija med parlamentom (ki bi ga lahko bodoča socialistična država odpravila) in političnimi in civilnimi svoboščinami, ki so nedotakljive in so zatorej v socializmu nujen pojav. »Vsak socialist,« pravi Colletti, »se mora ves čas zavedati, da javne svoboščine — volilna pravica, svoboda izražanja, pravica do stavke — niso isto kot parlament.«⁷⁷ To nedvomno drži. Svoboščine demokratične civilne družbe vključujejo širše in globlje aktivnosti, kot so parlament in z njim povezane politične svoboščine. Pa vendar Collettijev namig, da bi lahko bile civilne in politične svoboščine ohranjene in povečane brez parlamenta, prezre njihovo notranjo povezanost: svoboščin aktivne, samoorganizirajoče se civilne družbe se ne da ščititi brez osrednje parlamentarne skupščine, ki posebnim interesom civilne družbe omogoča, da odkrito, nenasilno in brez državne represije zagovarjajo svoja stališča in usklajujejo medsebojne razlike.

Nikoli ni bilo političnega režima, ki bi hkrati skrbel za demokratične civilne svoboščine in ukinil parlament. Prav tako ni nikoli obstajal politični režim, ki bi hkrati ohranil demokratični parlament in ukinil civilne svoboščine. Do sedaj tudi nikoli ni obstajal politični režim, v katerem bi bila pokapitalistična civilna družba povezana z resničnimi političnimi svoboščinami in z aktivnim in budnim parlamentom. Lahko bi rekli, da je vzpostavitev tovrstnega režima eden od zgodovinskih izzivov, ki stojijo pred sodobno demokratično socialistično tradicijo.

Prevedel Borut Cajnko

⁷⁷ *Politique et philosophie* (Paris, 1975), str. 48—9.